

هنر تلاوت قرآن کریم در طول تاریخ اسلام همواره یکی از ابزارهای نافذ و مؤثر در تبلیغ دین مبین اسلام بوده است. در ایران اسلامی، حمایت بزرگ پرچمدار قرآن کریم؛ رهبر فرزانه انقلاب از فعالیت‌های قرآنی و جریان قرائت قرآن، فرصتی بی‌بدیل را برای رشد این هنر و قشر هنرمند قراء فراهم کرده است. لزوم معرفی قهرمانان قرآنی در جامعه، در سخنان مقام معظم رهبری حفظه الله نشان از اهمیت و کارکرد راهبردی قرائت قرآن در نگاه ایشان دارد. از این‌رو جهت شناسایی، هدایت و پرورش نوجوانانی مستعد و نخبه در هنر پر فروغ قرائت با هدف تربیت مبلغان شایسته قرآنی، طرح آموزشی- تربیتی قاریان ممتاز نوجوان و جوان قرآن کریم موسوم به «أسوه» به همت «جامعه فرهنگی قرآنی عصر» و با همکاری «شورای عالی قرآن» تدبیر و از سال ۱۳۹۳ به اجرا درآمد.

در عرصه هنر قرائت قرآن، علی‌رغم وجود جلسات سنتی قرآن کریم که غالب چهره‌های شاخص قرائت قرآن کشور نیز از همین جلسات به جامعه معرفی شدند و احياناً در مسابقات بین‌المللی برای جمهوری اسلامی افتخارآفرینی کردند، عدم استقرار نظام آموزشی جامع که تمام نیازهای علمی، فنی و تربیتی یک قاری در آن تعریف شده و منطبق بر اصول صحیح باشد، سبب شد تمامی استعدادهای موجود در این زمینه به شکوفایی نرسند و یا به‌صورت تک‌بعدی مثلاً در حیطه فنی قرائت قرآن ارتقاء یابند. در حالی که هنر تلاوت قرآن کریم باب ورود قاری به دریای بی‌کران معارف قرآنی و مقدمه و وسیله‌ای است برای انتقال صحیح مفاهیم قرآن از طریق الحان و نعمات به مستمعین کلام وحی. لذا توقف در مقدمه به‌هیچ وجه شایسته نیست. بر این اساس، اجرای طرح آموزشی-تربیتی أسوه با سرمایه‌گذاری روی قاریان نوجوان ممتاز سراسر کشور، با طراحی نظامی جامع که ناظر به همه ابعاد تربیت یک قاری ممتاز در تراز نظام جمهوری اسلامی ایران باشد، تدارک گردید. یکی از گام‌های عملیاتی شدن بخشی از اهداف مذکور در این حرکت مبارک، ساماندهی بخش نظری کار با تألیف و تدوین کتب آموزشی متناسب با نیازهای قاریان ارجمند أسوه می‌باشد که مجموعه حاضر بدین‌منظور تهیه و تدارک شده است.

در این مجال از زحمات مؤلف گرانقدر، صمیمانه قدردانی می‌شود.

امید که اسباب ارتقاء قراء عزیز فراهم گردد.

دبیرخانه طرح أسوه

بخش اول

تکمیلی اهمیت و شرایط نماز ۶

احکام و مسائل نماز ۶

وقت نماز ۷

استفتائات ۸

قبله ۱۰

استفتائات ۱۴

تکمیلی مکان نماز گزار ۱۳

استفتائات ۱۵

تکمیلی احکام لباس نماز گزار ۱۶

استفتائات ۱۷

احکام پوشیدن طلا و نقره و به کار بردن آن ۱۹

احکام مسجد ۲۰

استفتائات ۲۱

احکام سایر مکان های دین ۲۵

اذان و اقامه ۲۷

استفتائات ۲۷

بخش دوم

تکمیلی قرائت و احکام آن ۳۰

واجبات نماز ۳۰

نیت ۳۱

تکبیره الاحرام ۳۱

قیام ۳۲

قرائت ۳۳

استفتائات ۳۳

ذکر نماز ۳۸

رکوع ۳۹

سجده و احکام آن ۴۰

استفتائات ۴۰

تشهد ۴۳

سلام ۴۳

ترتیب ۴۴

موالات ۴۴

تکمیلی مبطلات نماز ۴۵

استفتائات ۴۵

سلام ۴۷

مواردی که سجده سهود واجب است ۴۸

دستور سجده سهو ۴۹

تکمیلی نماز قضا ۴۹

نماز قضای پدر و مادر ۵۲

بخش اول

تکمیلی اهمیت و شرایط نماز

احکام و مسائل نماز

احکام و مسائل نماز در سه بخش کلی مطرح می‌شود:

بخش اول: مسائلی که قبل از خواندن نماز باید رعایت شود و به آن (مقدمات نماز) می‌گویند.

بخش دوم: مسائلی که هنگام خواندن نماز باید مراعات شود و شامل واجبات یازده گانه (رکنی و غیر رکنی) و انجام مستحبات مربوط به نماز است که به آن (مقارنات نماز) می‌گویند.

بخش سوم: انجام کارهایی که موجب باطل شدن نماز می‌شود و به آن‌ها (مبطلات نماز) می‌گویند.

استفتائات

۱- کسی که عمداً نماز را ترک کند یا سبک بشمارد، چه حکمی دارد؟
نمازهای روزانه‌ای که در پنج نوبت خوانده می‌شود، از واجبات بسیار مهم شریعت اسلامی بوده و بلکه ستون دین است و ترک یا سبک شمردن آن شرعاً حرام و موجب استحقاق عقاب است.

۲- آیا بر کسی که آب و چیزی که تیمم بر آن صحیح است، در اختیار ندارد (فاقد الطهورین)، نماز واجب است؟

بنا بر احتیاط، نماز را در وقت بخواند و بعد از وقت با وضو یا تیمم قضا نماید.

۳- به نظر شریف جنابعالی، موارد عدول در نماز واجب کدام است؟

عدول در موارد زیر واجب است:

- ۱- از نماز عصر به نماز ظهر، در صورتی که در بین نماز عصر متوجه شود که نماز ظهر را نخوانده است.
- ۲- اگر در بین نماز عشاء متوجه شود که نماز مغرب را نخوانده است و از محل عدول هم تجاوز نکرده باشد.
- ۳- اگر دو نماز قضایی که در ادای آنها ترتیب معتبر است، بر عهده او باشد و بر اثر فراموشی قبل از ادای نماز اول به خواندن نماز دوم مشغول شود.

و عدول در موارد زیر مستحب است:

- ۱- از نماز ادا به نماز قضای واجب، در صورتی که بر اثر آن وقت فضیلت ادا فوت نشود.
- ۲- از نماز واجب به مستحب برای درک ثواب نماز جماعت.
- ۳- از نماز واجب به نافله در ظهر روز جمعه برای کسی که قرائت سوره جمعه را فراموش کرده و به جای آن سوره دیگری را خوانده و به نصف رسیده و یا از آن گذشته است. مستحب است این شخص از نماز واجب به نافله عدول کند تا بتواند نماز فریضه را با سوره جمعه بجا آورد.

وقت نماز

زمانی انسان می تواند مشغول نماز شود که یقین کند وقت داخل شده است.
تبصره: اگر در بین نماز یا پس از نماز بفهمد که قبل از اذان (داخل شدن وقت) نماز خوانده، نمازش باطل است. گرچه پیش از ورود در نماز، یقین داشته که وقت داخل شده است.

استفتائات

- ۱- دلیل مذهب شیعه در مورد وقت نمازهای روزانه چیست؟ همان‌گونه که می‌دانید اهل سنت، با داخل شدن وقت نماز عشاء، نماز مغرب را قضا می‌دانند و همچنین در مورد نماز ظهر و عصر هم به همین ترتیب است. لذا معتقدند که وقتی وقت نماز عشاء داخل شد و امام جماعت برای خواندن آن بپاخواست، مأموم نمی‌تواند همراه او، نماز مغرب را بخواند و نماز مغرب و عشاء را در یک زمان به‌جا آورد.
- دلیل شیعه، اطلاق آیات قرآنی و سنت شریف است، به اضافه روایاتی که به‌خصوص دلالت بر جواز جمع دارند. نزد اهل سنت هم روایاتی وجود دارد که دلالت بر جواز جمع بین دو نماز در وقت یکی از آن دو می‌کند.
- ۲- با توجه به این که آخر وقت نماز عصر، مغرب است و آخر وقت نماز ظهر نزدیک مغرب است به مقداری که برای خواندن نماز عصر به آن نیاز است، آیا مراد زمان غروب خورشید است یا زمانی که اذان مغرب طبق افق هر مکانی گفته می‌شود؟ وقت نماز عصر تا غروب آفتاب است.
- ۳- فاصله زمانی بین غروب خورشید و اذان مغرب چند دقیقه است؟ ظاهر این است که با اختلاف فصل‌های سال تفاوت می‌کند.
- ۴- من تا دیر وقت سر کارم هستم، به‌طوری که ساعت یازده شب به منزل بر می‌گردم و در هنگام کارهم به‌خاطر کثرت مراجعه‌کنندگان وقت خواندن نماز مغرب و عشاء را ندارم. آیا خواندن نماز مغرب و عشاء بعد از ساعت یازده شب صحیح است؟ اگر از نصف شب به تأخیر نیفتد، اشکال ندارد، ولی تلاش کنید که از ساعت یازده شب به تأخیر نیفتد بلکه تا می‌توانید نماز را در اول وقت آن بخوانید.
- ۵- چه مقدار از نماز اگر در وقت ادا واقع شود، نیت ادا صحیح است؟ در صورت شک در این که این مقدار، داخل وقت واقع شده یا خیر، وظیفه چیست؟ وقوع یک رکعت نماز در داخل وقت برای این که نماز، ادا محسوب شود، کافی است و در صورت شک در این که وقت

لااقل به مقدار یک رکعت باقی است یا خیر، نماز را به قصد مافی‌الذمه بخوانید.

۶- سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج، جدول‌های زمانی برای تعیین اوقات شرعی پایتخت‌ها و شهرهای بزرگ تهیه می‌کنند. سؤال این است که تا چه مقدار می‌توان به این جدول‌ها اعتماد کرد؟

معیار در احراز دخول وقت، حصول اطمینان برای مکلف است، و اگر برای او اطمینان به مطابقت این جدول‌ها با واقع حاصل نشود، باید احتیاط نموده و صبر کند تا یقین به داخل شدن وقت شرعی نماید.

۷- آیا باید نماز ظهر بعد از اذان ظهر و نماز عصر بعد از دخول وقت آن خوانده شود؟ و همچنین آیا نماز مغرب و عشاء هم باید هر کدام در وقت خود خوانده شوند؟

بعد از داخل شدن وقت دو نماز، مکلف در خواندن هر دو نماز پشت سر هم به صورت جمع و یا خواندن هر یک در وقت فضیلت خود مخیر است.

۸- اهل سنت نماز مغرب را قبل از مغرب شرعی می‌خوانند، آیا جایز است در ایام حج و غیر آن به آن‌ها اقتدا کرده و به همان نماز اکتفا کنیم؟

معلوم نیست که نماز آن‌ها قبل از داخل شدن وقت باشد و شرکت در نماز جماعت آن‌ها و اقتدا به آنان اشکال ندارد و مجزی است، ولی درک وقت نماز ضروری است، مگر این که خود وقت هم از موارد تقیه باشد.

۹- خورشید در دانمارک و نروژ ساعت هفت صبح طلوع نموده و تا عصر در آسمان می‌درخشد، در حالی که در کشورهای دیگر، ساعت ۲۱ شب است، تکلیف من درباره نماز و روزه چیست؟

مکلف باید در مورد اوقات نمازهای یومیه و روزه همان افق محل سکونت خود را رعایت کند، ولی اگر روزه گرفتن بر اثر طولانی بودن روز، غیر مقدور یا حرجی باشد، ادای آن ساقط و قضای آن واجب است.

۱۰- رسیدن نور خورشید به زمین تقریباً هفت دقیقه طول می‌کشد. آیا ملاک پایان وقت نماز صبح، طلوع خورشید است یا رسیدن نور آن به زمین؟

ملاک طلوع خورشید، دیدن آن در افق مکان نماز گزار است.

۱۱- رسانه‌های گروهی اوقات شرعی هر روز را یک روز قبل از آن اعلام می‌کنند، آیا اعتماد بر آن و بنا گذاشتن بر دخول وقت نماز بعد از پخش اذان از رادیو و تلویزیون جایز است؟

اگر برای مکلف اطمینان به دخول وقت از طریق مذکور حاصل شود، می‌تواند بر آن اعتماد کند.

۱۲- آیا وقت نماز به مجرد شروع اذان آغاز می‌شود؟ یا این که باید صبر نمود تا اذان تمام شود و سپس شروع به خواندن نماز کرد؟ آیا روزه‌دار جایز است به مجرد شروع اذان افطار نماید یا این که باید صبر کند تا اذان تمام شود؟ اگر اطمینان حاصل شود که اذان از هنگام داخل شدن وقت شروع شده، صبر کردن تا پایان اذان لازم نیست.

۱۳- آیا نماز کسی که نماز دوم را بر اولی مقدم داشته، مثلاً نماز عشاء را جلوتر از مغرب خوانده، صحیح است؟ اگر بر اثر اشتباه یا غفلت نماز دوم را مقدم داشته و بعد از تمام شدن نماز متوجه شده، نماز او صحیح است. ولی اگر عمدی بوده، باطل است.

۱۴- وقت نماز عصر تا اذان مغرب است یا تا هنگام غروب آفتاب؟ نیمه شب شرعی برای نماز عشاء و بیتوته در منی چه وقت است؟

آخر وقت نماز عصر تا غروب آفتاب است، و احتیاط آن است که برای نماز مغرب و عشاء و مانند این‌ها شب را از اول غروب تا اذان صبح حساب کنند، بنا بر این تقریباً یازده ساعت و یک ربع بعد از ظهر شرعی آخر وقت نماز مغرب و عشاء است، ولیکن برای بیتوته در منی از غروب تا طلوع آفتاب حساب کنند.

قبله

علاوه بر نماز، موارد دیگری نیز متوقف بر دانستن قبله است، مانند: ذبح حیوان، رو به قبله نمودن محتضر (کسی که آخرین لحظات زندگانی خود را سپری می‌کند)، دفن اموات. همچنین در توالی، نباید رو به قبله یا پشت به قبله نشست. بنابراین، باید راه‌های تشخیص قبله را بدانیم:

خانه کعبه در سمت جنوب غربی ایران واقع شده است، بنابراین، پیدا کردن یکی از جهات چهارگانه اصلی (شمال، جنوب، مشرق و مغرب) در یافتن جهت قبله، نقش مؤثری دارد.

۰۱ طلوع و غروب آفتاب:

خورشید از سمت مشرق طلوع می‌کند و در سمت مغرب غروب می‌کند. بنابراین، اگر به گونه‌ای بایستیم که سمت راست ما به سمت مشرق باشد، سمت چپ به سمت مغرب قرار می‌گیرد و اندکی تمایل به سمت چپ، جنوب غربی و قبله را معین می‌کند.

۰۲ طلوع هلال ماه:

هلال ماه قمری از سمت مغرب طلوع می‌کند و در نیمه اول ماه گردی هلال به سمت مغرب است و در نیمه دوم به سمت مشرق است.

۰۳ در دو روز از سال (۴ خرداد و ۲۴ تیر) هنگام ظهر شرعی مکه، کعبه سایه ندارد، در این هنگام تشخیص قبله، آفتاب در بالای خانه کعبه قرار می‌گیرد و در آن لحظه خانه کعبه سایه ندارد و در این هنگام تشخیص قبله در هر نقطه از زمین بسیار آسان است، به این نحو که شاخصی را در زمین قرار می‌دهیم و اندک سایه‌ای که در کنار آن ایجاد می‌شود، راه قبله را نشان می‌دهد؛ یعنی از سر سایه به سمت شاخص مسیر قبله است. بنابراین در آن ساعت هر کسی در هر نقطه از جهان که به سمت خورشید باشید، رو به قبله است.

۱. تمام نمازهای واجب باید رو به قبله خوانده شود.

۲. «خانه کعبه» که در مکه معظمه است قبله تمام مسلمین دنیاست و هر کس در هر جا باشد باید روبروی آن نماز بخواند؛ اما کسی که دور است اگر طوری بایستد که بگویند رو بقبله نماز می‌خواند کافی است، بنابراین صف‌های طولانی نماز جماعت که طول آن‌ها از طول خانه خدا بیشتر است همه می‌توانند رو به قبله باشند.

- ۳- لازم نیست در موقع ایستادن، نوک انگشتان پا هم رو به قبله باشد، یا در موقع نشستن، سر زانو‌ها کاملاً رو به قبله قرار گیرد، همین اندازه که بگویند رو به قبله ایستاده یا نشسته کفایت می‌کند.
- ۴- کسی که نمی‌تواند نماز را نشسته بخواند، باید به پهلو راست طوری بخوابد که جلو بدنش رو به قبله باشد؛ و اگر آن هم ممکن نیست به پهلو چپ طوری بخوابد که جلو بدنش رو به قبله باشد؛ و اگر این را هم نمی‌تواند باید به پشت بخوابد به طوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.
- ۵- در نماز احتیاط و سجده و تشهد فراموش شده نیز باید رو به قبله باشد؛ و در سجده سهو نیز احتیاط واجب همین است.
- ۶- جایز است نماز مستحبی را در حال راه رفتن و سواره بخواند و در این حال لازم نیست رو به قبله باشد.

استفتائات

- ۱- آیا اعتماد بر قبله نما صحیح است؟
- اعتماد بر شاخص یا قبله نما در صورتی که موجب اطمینان برای مکلف شود، صحیح است و باید طبق آن عمل گردد، و در غیر این صورت می‌توان بر اساس محراب مساجد و قبور مسلمین جهت قبله را تشخیص داد.
- ۲- اگر شدت درگیری و جنگ مانع تعیین جهت قبله شود، آیا نماز خواندن به هر طرف صحیح است؟
- اگر گمانش به هیچ طرف نمی‌رود و وقت هم باشد بنا بر احتیاط، باید به چهار طرف نماز خوانده شود. ولی اگر وقت نباشد، به مقدار وسعت وقت به هر طرف که احتمال می‌دهد قبله است، نماز بخواند.
- ۳- اگر نقطه مقابل کعبه مکرمه در طرف دیگر زمین مشخص شود به طوری که اگر خط مستقیمی از وسط زمین کعبه عبور کند و زمین را شکافته و از مرکز آن بگذرد، از سمت دیگر این نقطه بیرون آید، در این جا چگونه می‌توان رو به قبله ایستاد؟
- ملاک رو به قبله بودن این است که انسان از سطح کره زمین به طرف بیت عتیق باشد، یعنی از طرف سطح زمین رو به طرف کعبه که روی زمین در مکه مکرمه ساخته شده است، بایستد. بنابراین اگر انسان در یک نقطه‌ای از کره زمین باشد که اگر

خطوط مستقیمی از چهار جهت آن مکان بر سطح کره زمین به طرف مکه مکرمه ترسیم شود، از نظر مسافت با هم مساوی باشند، مخیر است برای قبله به هر طرف که خواست بایستد و نماز بخواند. ولی اگر مسافت خطوط در بعضی از جهتها کمتر و کوتاهتر باشد به مقداری که با آن، صدق عرفی رو به قبله بودن اختلاف پیدا کند، بر انسان واجب است جهت کوتاهتر را انتخاب کند. ۴- اگر انسان در وضعیتی باشد که اصلاً جهت قبله را نداند و گمانش نیز به هیچ طرف نرود، وظیفه اش نسبت به نماز چیست، یعنی به کدام جهت نماز بخواند؟

در مفروض سؤال بنا بر احتیاط باید به چهار طرف نماز بخواند و اگر برای چهار نماز وقت ندارد، به هر اندازه که وقت دارد، نماز بخواند.

۵- تشخیص قبله در قطب شمال و جنوب چگونه است و نماز چگونه خوانده می شود؟ ملاک تعیین جهت قبله در قطب شمالی و جنوبی، تعیین کوتاهترین خط از مکان نماز گزار از روی سطح زمین به طرف کعبه است، و پس از تعیین آن خط، باید به همان طرف نماز خواند.

تکمیلی مکان نماز گزار

مکانهایی که نماز خواندن در آنها مستحب یا مکروه است

۱- مستحب است انسان نماز را در مسجد بخواند و بسیار روی آن تأکید شده و بهتر از همه مساجد، مسجد الحرام است، سپس مسجد پیغمبر (صلی الله علیه و آله) و بعد مسجد کوفه و بعد از آن مسجد بیت المقدس است و در درجه بعد مسجد جامع هر شهر و بعد از آن مسجد محله و مسجد بازار است.

۲. با توجه به این که تبلیغات اسلامی و آگاهی بر احکام، غالباً در مساجد انجام می شود برای زنها در صورتی که خود را از نامحرم به خوبی حفظ کنند بهتر است نماز را در مسجد بخوانند و اگر راهی برای یاد گرفتن مسائل اسلامی جز از طریق رفتن به مسجد وجود ندارد واجب است به مسجد بروند.

۳- نماز در حرم امامان (علیهم‌السلام) مستحب است، بلکه در حدیث آمده نماز در حرم مطهر حضرت امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) برابر با دویست هزار نماز است

۴- رفتن به مسجدی که نماز گزار ندارد مستحب است و همسایگان مسجد تا عذری نداشته باشند نماز در مسجد را ترک نکنند.

۵- شایسته است انسان با کسانی که از روی بی‌اعتنایی، در مسجد مسلمان‌ها حاضر نمی‌شوند رابطه دوستی برقرار نکند، با آن‌ها غذا نخورد و در کارها با آن‌ها مشورت ننماید و از آن‌ها زن نگیرد و به آن‌ها زن ندهد.

۶- شایسته است نماز را در این چند جا نخوانند: حمام، زمین نمک‌زار، مقابل انسانی که نشسته یا ایستاده است، مقابل دری که باز است و در جاده‌ها، و کنار خیابان‌ها، در صورتی که مزاحم عبور و مرور مردم نباشد، و اگر مزاحم باشد حرام است؛ همچنین نماز خواندن در مقابل آتش، چراغ، داخل آشپزخانه و هر جا که کوره آتش باشد، مقابل چاه و چاله‌ای که محل فاضلاب است و روبه‌روی عکس و مجسمه چیزی که روح دارد، مگر آن که روی آن پرده بکشند؛ و در جایی که عکس باشد هر چند مقابل نماز گزار نیست؛ و در مقابل قبر و روی قبر و در قبرستان و در اطافی که شخص جنب در آن باشد.

۷- هر گاه انسان در جایی نماز می‌خواند که مردم از جلو او عبور می‌کنند مستحب است جلو خود چیزی بگذارد که میان او و آن‌ها حایل گردد، حتی اگر عصا و تسبیح و ریسمانی هم باشد کافی است.

استفتائات

۱- نماز خواندن در زمینی که قبلاً وقف بوده و مسئول شهری آن‌را تصرف نموده و در آن مدرسه ساخته است، چه حکمی دارد؟

اگر احتمال قابل توجهی داده شود که تصرف مذکور مجوز شرعی داشته است، نماز خواندن در آن مکان اشکال ندارد.

۲- اگر شخصی مدتی بر سجاده یا با لباسی که خمس به آن تعلق گرفته است، نماز بخواند، نمازهای او چه حکمی دارد؟

اگر جهل به تعلق خمس به آن مال و یا به حکم تصرف در آن داشته، نمازهایی که تا به حال در آن خوانده، صحیح است.

۳- آیا این گفته که باید مردان هنگام نماز جلوتر از زنان بایستند، صحیح است؟

بنابر احتیاط واجب لازم است بین زن و مرد در حال نماز، حداقل یک وجب فاصله باشد و در این صورت اگر زن و مرد محاذی یکدیگر بایستند یا زن جلوتر از مرد بایستد نماز هر دو صحیح است. (فتوای مراجع معظم تقلید مختلف است)

۴- نصب تصویر امام خمینی (قدس سره) و شهدای انقلاب اسلامی در مساجد، با توجه به این که خود حضرت امام (قدس سره) عدم تمایل خود را نسبت به نصب عکس‌شان در مساجد ابراز کرده و راجع به کراهت آن هم مطالبی وجود دارد، چه حکمی دارد؟

اشکال ندارد لکن اگر در شبستان باشد بهتر است هنگام نماز، به طریقی روی آن پوشانده شود.

۵- نماز کسانی که با قایق به مأموریت فرستاده می‌شوند و وقت نماز آن‌ها می‌رسد، به طوری که اگر در همان زمان نماز نخوانند، بعد از آن نمی‌توانند نماز خود را داخل وقت بخوانند، چه حکمی دارد؟

در فرض مزبور واجب است که نماز را در وقت آن به هر صورتی که ممکن است، ولو در داخل همان قایق، بخوانند.

۶- آیا نماز خواندن بر سجاده‌ای که شکل‌هایی روی آن رسم شده و یا بر مهری که دارای نقش است، کراهت دارد؟ فی نفسه اشکال ندارد، ولی اگر به گونه‌ای باشد که بهانه به دست کسانی دهد که تهمت به شیعه می‌زنند، تولید آن و نماز خواندن بر آن جایز نیست. و همچنین اگر موجب تفرق حواس و از بین رفتن حضور قلب در نماز شود، کراهت دارد.

۷- اگر مکان نماز گزار پاک نباشد ولی محل سجده پاک باشد، آیا نماز صحیح است؟

اگر نجاست مکان نماز گزار به لباس یا بدن وی سرایت نکند و محل سجده هم پاک باشد، نماز در آن مکان اشکال ندارد.

۸- ساختمان کنونی اداره‌ای که در آن کار می‌کنم، در گذشته قبرستان بود که چهل سال قبل متروک شده و سی سال است که این ساختمان در آن ایجاد شده است. در حال حاضر ساختمان همه زمین‌های اطراف اداره تمام گردیده و اثری از قبرستان باقی نمانده است. با توجه به مطالب مذکور امیدواریم پاسخ فرمایید که آیا اقامه نماز در این اداره توسط کارمندان آن از نظر شرعی صحیح است یا خیر؟

نماز خواندن و تصرفات دیگر در این اداره اشکال ندارد، مگر این که از طریق شرعی ثابت شود زمینی که ساختمان مذکور در آن ایجاد شده، وقف برای دفن اموات بوده و به طریق غیر شرعی، تصرف گردیده و در آن ساختمان سازی شده است.

۹- جوانان مؤمن تصمیم گرفته‌اند که به منظور امر به معروف، هفته‌ای یک یا دو روز نماز را در پارک‌ها اقامه کنند، ولی بعضی اشکال می‌کنند که مالکیت زمین‌های پارک‌ها مشخص نیست. نماز خواندن در آن‌ها چه حکمی دارد؟

نماز خواندن در پارک‌های فعلی و غیر آن اشکال ندارد و به صرف احتمال غضب توجهی نمی‌شود.

۱۰- در جاده‌ها رستوران‌هایی وجود دارد که در کنار آن‌ها مکان‌هایی برای خواندن نماز قرار دارد، اگر کسی در آن رستوران غذا نخورد، آیا جایز است در آن مکان‌ها نماز بخواند یا این که ابتدا باید اجازه بگیرد؟

اگر احتمال دهد نماز خانه ملک صاحب رستوران است و استفاده از آن مخصوص کسانی است که در آن رستوران غذا می‌خورند، باید اجازه بگیرد.

۱۱- آیا نماز کسی که در زمین غضبی روی سجاده یا چوب و مانند آن نماز خوانده، صحیح است یا باطل؟

نماز در زمین غضبی باطل است، هر چند روی جا نماز و تخت باشد.

۱۲- اگر مسجدی مجاور حسینیه‌ای باشد، آیا اقامه نماز جماعت در حسینیه صحیح است و آیا ثواب آن در هر دو برابر است؟ شکی نیست که فضیلت نماز در مسجد بیشتر از فضیلت نماز در غیر مسجد است، ولی خواندن نماز جماعت در حسینیه یا در هر مکان دیگری اشکال شرعی ندارد.

۱۳- آیا نماز خواندن در مکانی که موسیقی حرام پخش می‌شود، صحیح است یا خیر؟

اگر نماز خواندن در آن محل مستلزم گوش دادن به موسیقی حرام باشد، توقف در آن جا جایز نیست، ولی نماز محکوم به صحت است، و با فرض این که موسیقی باعث عدم توجه و تمرکز حواس می‌شود، نماز خواندن در آن مکان مکروه است.

تکمیلی احکام لباس نمازگزار

لباس نمازگزار شش شرط دارد:

۱- پاک باشد.

۲- غضبی نباشد

۳- از اجزاء مردار نباشد.

۴- از حیوان حرام گوشت نباشد.

۵ و ۶- اگر نماز گزار مرد است لباس او از ابریشم خالص یا طلا بافت نباشد.

استفتائات

۱- آیا نماز خواندن در لباسی که شک در نجس بودن آن دارم، صحیح است؟

لباسی که نجس بودن آن مشکوک است، محکوم به طهارت بوده و نماز خواندن با آن صحیح است.

۲- آیا نماز خواندن در کمر بند چرمی که از آلمان خریدم و شک دارم که از پوست طبیعی است یا مصنوعی و از پوست

حیوان تذکیه شده است یا خیر، اشکال شرعی دارد؟ نمازهایی که با آن خوانده‌ام، چه حکمی دارد؟

اگر شک در این باشد که آن چرم طبیعی است یا مصنوعی، نماز با آن اشکال ندارد، ولی اگر بعد از احراز چرم طبیعی بودن

آن، شک در این باشد که آیا از حیوانی است که شرعاً تذکیه شده یا خیر، نجس نیست، ولی نماز با آن باطل است، و نمازهای

گذشته که در حال جهل به این حکم، خوانده‌اید، قضا ندارد.

۳- اگر نماز گزار یقین داشته باشد که نجاستی بر بدن یا لباسش وجود ندارد و نماز بخواند، بعداً معلوم شود که بدن یا لباس

او نجس بوده است. آیا نماز وی باطل است؟ اگر در حین نماز نجاست حاصل شود، نماز او چه حکمی دارد؟

اگر اصلاً علم به نجس بودن لباس یا بدن نداشته باشد و بعد از نماز متوجه آن شود، نماز او صحیح است و اعاده و قضا واجب

نیست. ولی اگر در اثناء نماز نجاست عارض شود، اگر برای وی ازاله نجاست از بدن یا در آوردن لباس نجس بدون ارتکاب

عملی که منافات با نماز دارد، ممکن باشد، باید نجاست بدن را برطرف یا لباس نجس را از خود دور کند و نماز خود را تکمیل

نماید و اگر برطرف کردن نجاست با حفظ حالت نماز برای او امکان ندارد و وقت هم وسعت دارد، واجب است که نماز را

قطع کند و با بدن و لباس پاک آنرا اعاده نماید.

۴- فردی از مقلدین یکی از مراجع، مدت‌زمانی نماز خود را با پوست حیوانی که تذکیر آن مشکوک بوده و نماز با آن صحیح نیست، می‌خوانده است. طبق نظر مرجع تقلید او، اگر جزئی از حیوان حرام گوشت همراه او باشد، احتیاط واجب اعاده نماز خوانده شده است، آیا حیوانی که تذکیر آن مشکوک است، حکم حیوان حرام گوشت را دارد؟

حیوانی که تذکیر آن مشکوک است، از لحاظ حرمت خوردن گوشت و عدم جواز نماز با پوست آن، در حکم میت است، ولی نجس نیست، و نمازهای گذشته اگر با جهل به این حکم، انجام گرفته است، محکوم به صحت است.

۵- زنی در اثنای نماز متوجه می‌شود که مقداری از موهایش پیدا است و فوراً آن را می‌پوشاند، آیا نماز خود را باید دوباره بخواند یا خیر؟

تا زمانی که ظاهر شدن مو عمدی نباشد، اعاده واجب نیست.

۶- شخصی به علت اضطرار مجبور به تطهیر مخرج بول با سنگ یا چوب و یا هر چیز دیگری می‌شود و هنگامی که به منزل مراجعت می‌کند، آن را با آب تطهیر می‌نماید، آیا هنگام نماز باید لباس زیر خود را عوض کرده یا تطهیر نماید؟

اگر لباس او با رطوبت بول نجس نشده است، تطهیر لباس واجب نیست.

۷- به کار انداختن بعضی از دستگاه‌های صنعتی وارداتی با همکاری متخصصین بیگانه امکان‌پذیر است و آن‌ها از دیدگاه فقه اسلامی کافر و نجس هستند، با توجه به این که به کار انداختن آن دستگاه‌ها با استفاده از روغن و مواد دیگری که با دست ریخته می‌شوند، صورت می‌گیرد، بنابراین پاک بودن آن‌ها امکان ندارد. و همچنین با توجه به این که لباس و بدن کارگران هنگام کار با این دستگاه‌ها در تماس است و در وقت نماز فرصت تطهیر لباس و بدن را به‌طور کامل ندارند، تکلیف آن‌ها نسبت به نماز چیست؟

با احتمال این که کافری که اقدام به راه‌اندازی دستگاه‌ها و وسائل می‌کند، از اهل کتاب باشد که محکوم به طهارت هستند و یا در هنگام کار دستکش پوشیده باشد، به صرف این که دستگاه به وسیله کافر راه‌اندازی شده است، یقین به نجاست حاصل نمی‌شود و با فرض یقین به نجاست دستگاه و تماس بدن و لباس کارگران با آن در حین کار با رطوبت مسریه، تطهیر بدن برای نماز واجب است و لباس هم باید عوض و یا تطهیر شود.

- ۸- اگر نماز گزار دستمال و امثال آن را که با خون نجس شده‌اند، حمل کند و یا در جیب خود بگذارد، آیا نماز او باطل است؟ اگر دستمال به قدری کوچک باشد که نتوان عورت را با آن پوشاند، همراه بودن آن در نماز اشکال ندارد.
- ۹- آیا نماز در لباس معطر به عطرهای امروزی که حاوی الکل است، صحیح است؟ اگر علم به نجاست آن عطرها نداشته باشد، نماز در لباس‌های مذکور اشکال ندارد.
- ۱۰- زنان چه مقدار از بدن خود را باید هنگام نماز بپوشانند؟ آیا پوشیدن لباس‌های آستین کوتاه و نپوشیدن جوراب اشکال دارد؟ بر زنان واجب است در نماز تمام بدن و موی خود را به غیر از صورت به مقداری که شستن آن در وضو واجب است و دست‌ها تا مچ و پاها تا مفصل ساق با پوششی که کاملاً بدن را می‌پوشاند، بپوشانند و در حضور نامحرم پاها را نیز باید بپوشانند.

احکام پوشیدن طلا و نقره و به کار بردن آن

- ۱- به دست کردن انگشتر طلا توسط مردان به خصوص در نماز چه حکمی دارد؟ به دست کردن انگشتر طلا برای مردان در هیچ حالی جایز نیست و نماز با آن هم بنا بر احتیاط واجب، باطل است.
- ۲- استفاده مردان از انگشتری که از جنس طلای سفید است، چه حکمی دارد؟ اگر چیزی که طلای سفید نامیده می‌شود همان طلای زرد است که بر اثر مخلوط کردن ماده‌ای رنگ آن سفید شده، حرام است ولی اگر عنصر طلا در آن به قدری کم است که عرفاً به آن طلا نمی‌گویند مانع ندارد و پلاتین نیز اشکال ندارد.
- ۳- آیا استفاده از طلا بدون قصد زینت به طوری که دیگران نبینند، اشکال شرعی دارد؟ پوشیدن طلا، خواه حلقه انگشتری باشد یا غیر آن، برای مردان مطلقاً حرام است هر چند به قصد زینت نباشد و از دید دیگران مخفی باشد.
- ۴- استفاده از طلا برای مردان به مدت کوتاه چه حکمی دارد؟ ما اشخاص بسیاری را مشاهده می‌کنیم که می‌گویند استفاده از آن برای مدت کوتاه، مثل لحظه عقد، اشکال ندارد.
- پوشیدن طلا برای مرد حرام است و فرقی بین مدت کم یا زیاد نیست.

۵- با توجه به احکام لباس نمازگزار و حرام بودن زینت کردن با طلا بر مردان، خواهشمندیم به دو سؤال زیر پاسخ فرمایید:
۵-۱- آیا مقصود از زینت با طلا، مطلق استفاده از آن توسط مردان است هر چند برای جراحی استخوان و دندان سازی باشد؟ ملاک حرمت استفاده از طلا برای پوشیدن یا به گردن آویختن توسط مردان، صدق زینت نیست، بلکه استفاده از آن به هر صورت و به هر قصدی حرام است هر چند انگشتر، حلقه، گردن بند و مانند آن باشد. ولی استفاده از آن توسط مردان برای جراحی استخوان و دندان سازی اشکال ندارد.

۵-۲- با توجه به این که در شهر ما به دست کردن انگشتر طلای زرد توسط جوانانی که تازه ازدواج می کنند، مرسوم است و این امر از نظر عموم مردم برای مرد زینت محسوب نمی شود، بلکه علامت آغاز زندگی زناشویی فرد است، نظر حضرت تعالی در این باره چیست؟

استفاده از انگشتری طلای زرد توسط مردان در هر حال حرام است.

۶- آیا گذاشتن روکش طلا روی دندان اشکال دارد؟ روکش پلاتین چگونه؟ گذاشتن روکش طلا یا پلاتین روی دندان اشکال ندارد، ولی پوشاندن دندان های جلو با طلای زرد، اگر به قصد زینت باشد، خالی از اشکال نیست.

احکام مسجد

۱- نجس کردن مسجد حرام است، خواه زمین مسجد باشد، یا سقف و بام و طرف داخل دیوارها؛ و احتیاط واجب آن است که طرف بیرون دیوار مسجد را هم نجس نکنند، مگر آن که واقف آن را جزء مسجد قرار نداده باشد.

۲- هرگاه مسجد نجس شود، بر همه لازم است که به طور واجب کفائی نجاست را برطرف کنند، یعنی اگر یک یا چند نفر اقدام به تطهیر کنند از دیگران ساقط می شود، و گرنه همه گنهکارند؛ و کسی که مسجد را نجس کرده در این حکم با دیگران تفاوتی ندارد.

۳- هرگاه نتواند مسجد را تطهیر کند مثل این که مسافر و در حال عبور باشد، یا احتیاج به کمک دارد و پیدا نکند، احتیاط واجب آن است که به دیگران که می توانند تطهیر کنند اطلاع دهد.

استفتائات

- ۱- با توجه به این که مستحب است انسان نماز را در مسجد محله خود بخواند، آیا خالی کردن مسجد محل و رفتن به مسجد جامع شهر برای خواندن نماز جماعت، اشکال دارد یا خیر؟
- اگر ترک مسجد محله برای خواندن نماز جماعت در مسجد دیگر به خصوص مسجد جامع شهر باشد، اشکال ندارد.
- ۲- نماز خواندن در مسجدی که سازندگان آن ادعا می کنند که آن را برای خود و قبیله خود ساخته اند، چه حکمی دارد؟ مسجد پس از آن که به عنوان مسجد ساخته شد، اختصاص به قوم و گروه و قبیله و اشخاص خاصی ندارد و همه مسلمانان می توانند از آن استفاده نمایند.
- ۳- آیا زنها بهتر است نماز را در مسجد بخوانند یا در خانه؟ فضیلت خواندن نماز در مسجد مختص مردان نیست.
- ۴- آیا انجام تمرین های ورزشی در مسجد محل یا خوابیدن در آن جایز است؟ این کارها در مسجدهای دیگر چه حکمی دارد؟
- مسجد جای ورزش و تمرین ورزشی نیست و از کارهایی که با شأن و منزلت مسجد منافات دارد، باید پرهیز شود، و خوابیدن در مسجد هم مکروه است.
- ۵- آیا استفاده از شبستان مسجد برای رشد فکری، فرهنگی و نظامی (با آموزش های نظامی) جوانان جایز است؟ آیا با توجه به کمبود مکان های اختصاصی می توان این کارها را در ایوان مسجد انجام داد؟
- این امور تابع کیفیت وقف صحن مسجد و ایوان آن است، و باید از امام جماعت و هیأت امنای مسجد در این باره نظر خواهی شود. البته حضور جوانان در مساجد و برپایی درس های دینی زیر نظر امام جماعت و هیأت امنای آن کار خوب و مطلوبی است.

۶- در بعضی از مناطق به خصوص روستاها مجلس عروسی را در مساجد برگزار می کنند؛ به این صورت که مجلس رقص و آواز در خانه بر پا می شود، ولی نهار یا شام را در مسجد تناول می کنند. آیا این کار شرعاً جایز است یا خیر؟
غذا دادن به دعوت شدگان در مسجد فی نفسه اشکال ندارد.

۷- آیا نمایش فیلم های سینمایی که توسط وزارت ارشاد اسلامی ایران توزیع می شود، در مسجد برای شرکت کنندگان در جلسات قرآنی، اشکال شرعی دارد یا خیر؟

تبدیل مسجد به مکانی برای نمایش فیلم های سینمایی جایز نیست، ولی نمایش فیلم های مذهبی و انقلابی دارای محتوای مفید و آموزنده به مناسبت خاصی و بر حسب نیاز و تحت نظارت امام جماعت مسجد اشکال ندارد.

۸- آیا پخش موسیقی شاد از مسجد به مناسبت جشن میلاد ائمه معصومین (علیهم السلام) شرعاً اشکال دارد؟
واضح است که مسجد جایگاه شرعی خاصی دارد، لذا اگر پخش موسیقی در آن منافعی با حرمت مسجد باشد، حرام است، حتی اگر موسیقی غیر مطرب باشد.

۹- استفاده از بلندگوهای مساجد که صدا را در خارج از مسجد پخش می کنند، تا چه وقت جایز است؟ پخش سرودهای انقلابی یا قرآن کریم قبل از اذان چه حکمی دارد؟

پخش قرائت قرآن کریم برای چند دقیقه قبل از اذان در وقت هایی که باعث اذیت و آزار همسایگان و اهل محل نشود، اشکال ندارد.

۱۰- مسجد جامع چه تعریفی دارد؟

مسجد جامع مسجدی است که در شهر برای اجتماع همه اهل شهر بنا شده است، بدون این که اختصاص به گروه و قشر خاصی داشته باشد.

۱۱- در طرح توسعه یکی از خیابان‌ها، چند مسجد در مسیر طرح قرار می‌گیرد که باید بعضی از آن‌ها به‌طور کلی خراب شوند و در بقیه قسمتی از آن‌ها تخریب گردد تا حرکت و سائط نقلیه به‌راحتی صورت گیرد. خواهشمند است نظر شریف را بیان فرمایید.

خراب کردن تمام مسجد یا قسمتی از آن جایز نیست، مگر در صورت وجود مصلحتی که اهمیت ندادن و بی‌توجهی به آن ممکن نباشد.

۱۲- آیا استفاده شخصی و اندک از آب مساجد که مخصوص وضو گرفتن است، جایز است؟ مثل این که مغازه‌داران از آن برای نوشیدن، درست کردن چای و یا برای ماشین استفاده کنند، با توجه به این که آن مسجد واقف خاصی ندارد که از این اعمال جلوگیری نماید.

اگر وقف آب برای خصوص وضو گرفتن نمازگزاران معلوم نباشد و عرف رایج در محله مسجد، این باشد که همسایه‌ها و عبورکنندگان هم از آب آن استفاده می‌کنند، اشکال ندارد، هر چند احتیاط در این مورد، مطلوب است.

۱۳- مسجدی در مجاورت قبرستانی، وجود دارد و هنگامی که بعضی از مؤمنین به زیارت اهل قبور می‌آیند، از آب مسجد برای پاشیدن روی قبرهای ارحام خود استفاده می‌کنند و ما نمی‌دانیم که این آب عمومی است یا وقف خاص مسجد، و بر فرض هم که وقف خاص مسجد نباشد، معلوم نیست که مخصوص وضو گرفتن و دستشویی رفتن است یا خیر، آیا استفاده مذکور از آن آب جایز است؟

اگر استفاده از آب مسجد برای پاشیدن روی قبرهایی که خارج از آن قرار دارد، امر رایجی است و کسی به آن اعتراض نمی‌کند و دلیلی هم بر وقف آن آب برای خصوص وضو و تطهیر نیست، استفاده از آن برای امر مذکور اشکال ندارد.

۱۴- اگر مسجد نیاز به تعمیر داشته باشد، آیا اجازه گرفتن از حاکم شرع یا وکیل او واجب است؟

اگر تعمیر، داوطلبانه و تبرّعی (از مال شخصی افراد خیر) باشد، نیازی به اجازه حاکم شرع نیست.

۱۵- آیا جایز است وصیت کنم که مرا بعد از مردن در مسجد محله که تلاش فراوانی برای آن کرده‌ام، دفن نمایند. زیرا دوست دارم در داخل یا صحن آن دفن شوم؟

اگر هنگام اجرای صیغه وقف، دفن میت استثناء نشده باشد، دفن در مسجد جایز نیست، و وصیت شما در این مورد اعتباری ندارد.

۱۶- مسجدی حدود بیست سال پیش ساخته شده و به نام مبارک صاحب الزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) زینت یافته است، ولی معلوم نیست که این اسم در صیغه وقف مسجد ذکر شده باشد. تغییر اسم مسجد از صاحب الزمان (عجل الله فرجه الشریف) به مسجد جامع چه حکمی دارد؟

مجرد تغییر اسم مسجد مانعی ندارد.

۱۷- در مساجدی که از محل نذورات خاص مسجد و تبرّعات مؤمنین به برق و سیستم تهویه مجهز شده‌اند، هنگامی که شخصی از اهالی محل فوت می‌کند، برای او مجلس فاتحه در مسجد برگزار می‌شود که در آن از برق و سیستم تهویه مسجد استفاده می‌گردد و برگزارکنندگان مراسم آن هزینه‌ها را نمی‌پردازند. آیا این کار شرعاً جایز است؟

جواز استفاده از امکانات مسجد در اقامه مجالس فواتح برای اموات و امثال آن منوط به کیفیت وقف و نذر آن امکانات برای مسجد است.

۱۸- در روستایی مسجد نوسازی وجود دارد که در مکان مسجد قبلی بنا شده است. در گوشه‌ای از این مسجد که زمین آن جزء مسجد قبلی است، بر اثر جهل به مسأله، اتاقی برای تهیه چای و مانند آن و کتابخانه‌ای در نیم طبقه قسمتی از شبستان مسجد در داخل شبستان مسجد ساخته شده است. خواهشمندیم نظر خود را در این باره و مسأله تکمیل و کیفیت استفاده از نصف دور داخلی مسجد، بیان فرمایید.

ساختن اتاق مخصوص چای در محل مسجد قبلی صحیح نیست و واجب است آن مکان به حالت مسجد بودن خود برگردد. نیم طبقه داخل شبستان مسجد هم در حکم مسجد است و همه احکام و آثار شرعی آنرا دارد، ولی نصب قفسه‌های کتاب و حضور در آنجا برای مطالعه اگر مزاحمتی برای نمازگزاران ایجاد نکند اشکال ندارد.

۱۹- رأی جنابعالی در مورد مسأله ذیل چیست؟

در یکی از روستاها مسجدی وجود دارد که رو به خرابی است، ولی دلیلی برای خراب کردن آن وجود ندارد، زیرا مانع استمرار جاده نیست. آیا تخریب آن به طور کامل جایز است؟ همچنین این مسجد دارای مقادری اثاثیه و اموال است، اینها باید به چه کسی داده شوند؟

تخریب و ویران کردن مسجد جایز نیست و به طور کلی خراب کردن مسجد آن را از مسجد بودن خارج نمی‌کند. اثاث و لوازم مسجد اگر مورد استفاده در آن مسجد نباشد، بردن آن به مساجد دیگر برای استفاده از آنها اشکال ندارد.

۲۰- آیا شرعاً ساخت موزه در گوشه‌ای از صحن مسجد بدون دخل و تصرف در ساختمان آن جایز است، مثل کتابخانه که امروزه جزئی از مسجد را تشکیل می‌دهد؟

ایجاد موزه یا کتابخانه در گوشه صحن مسجد اگر مخالف کیفیت وقف تالار و شبستان و صحن مسجد باشد و یا موجب تغییر ساختمان مسجد گردد، جایز نیست. بهتر این است که مکانی در کنار مسجد برای این منظور تهیه شود.

احکام سایر مکان‌های دینی

۱- آیا از نظر شرعی به ثبت رساندن حسینیه به نام اشخاص معین، جایز است؟

ثبت ملکی حسینیه‌ای که جهت اقامه مجالس دینی وقف عام شده، جایز نیست، و ثبت وقفی آن به نام اشخاص ضرورتی ندارد. به هر حال، ثبت وقفی آن به اسم افراد خاص بهتر است با اجازه و موافقت همه افرادی باشد که در ساختن آن حسینیه مشارکت داشته‌اند.

- ۲- در رساله‌های عملیه آمده است که جایز نیست شخص جنب داخل حرم ائمه (علیهم‌السلام) شود. خواهشمند است توضیح بفرمایید که منظور از حرم، همان زیر گنبد است یا این که شامل همه ساختمان‌های ملحق به آن هم می‌شود؟
- مراد از حرم همان زیر گنبد مبارک و جایی است که به آن حرم و مشهد شریف گفته می‌شود، ولی ساختمان‌های ملحق به آن و شبستان‌ها حکم حرم را ندارند و ورود جنب به آن‌جاها اشکال ندارد، مگر جاهایی که عنوان مسجد را داشته باشد.
- ۳- حسینیه‌ای در کنار مسجدی قدیمی ساخته شده است، در حال حاضر مسجد قدیم گنجایش نمازگزاران را ندارد، آیا می‌توان حسینیه را در مسجد ادغام کرد و از آن به عنوان مسجد استفاده نمود؟
- نماز خواندن در حسینیه اشکال ندارد، ولی اگر حسینیه، به عنوان حسینیه، وقف صحیح شرعی شده، تبدیل آن به مسجد جایز نیست و همچنین ضمیمه کردن آن به مسجد به عنوان مسجد هم جایز نیست.
- ۴- استفاده از فرش‌ها و اجناس نذر شده برای مرقد یکی از فرزندان ائمه (علیهم‌السلام) در مسجد جامع محله چه حکمی دارد؟
- اگر زائد بر نیاز مرقد امامزاده (علیه‌السلام) و زائران آن باشد، اشکال ندارد.
- ۵- آیا تکیه‌هایی که به نام حضرت ابوالفضل (علیه‌السلام) و غیر آن تأسیس می‌شود، حکم مسجد را دارد؟ لطفاً احکام آن را بیان فرمایید.
- تکیه‌ها و حسینیه‌ها حکم مسجد را ندارند

اذان و اقامه

مستحب است پیش از نمازهای یومیه، اذان و اقامه بگویند؛ و بهتر است حتی الامکان ترک نشود، مخصوصاً «اقامه»؛ ولی برای نماز عید «فطر» و «قربان» و نمازهای واجب دیگر، اذان و اقامه نیست، بلکه سه مرتبه به امید مطلوبیت پروردگار بگویند: «الصلاة»؛ و نیز مستحب است به عنوان تبرک و امید ثواب در روز اول که بچه به دنیا می آید، یا پیش از آن که بند نافش بیفتد، در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه بگویند.

در چند مورد اذان ساقط می شود و بنا بر احتیاط واجب باید آنرا ترک کرد:

- ۱- اذان نماز عصر روز جمعه هنگامی که همراه با نماز جمعه خوانده شود.
- ۲- نماز عصر روز عرفه (روز نهم ذی الحجه) هنگامی که همراه ظهر خوانده شود.
- ۳- نماز عشاء شب عید قربان برای کسی که در مشعر الحرام است و آنرا همراه با مغرب می خواند
- ۴- نماز عصر و عشاء کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند.

استفتائات

- ۱- در روستای ما مؤذن همیشه اذان صبح را در ماه مبارک رمضان چند دقیقه قبل از وقت می گوید تا مردم بتوانند تا وسط یا آخر اذان به خوردن و آشامیدن ادامه دهند، آیا این کار صحیح است؟
- اگر گفتن اذان، مردم را به اشتباه نیندازد و به عنوان اعلام طلوع فجر نباشد، اشکال ندارد.

۲- بعضی از افراد برای اعلان دخول وقت نماز، اقدام به گفتن اذان به صورت دسته جمعی در معابر عمومی می کنند که الحمدلله این کار اثر زیادی در جلوگیری از فساد علنی در منطقه داشته و موجب روی آوردن مردم به خصوص جوانان به نماز اول وقت شده است. ولی فردی می گوید این عمل در دین اسلام وارد نشده و بدعت است و گفته او باعث ایجاد شبهه در این زمینه شده است. نظر شریف حضرت تعالی چیست؟

اذان اعلامی در اول وقت نمازهای واجب یومیه و تکرار آن با صدای بلند از طرف شنوندگان از مستحبات شرعی موكد است و اذان گفتن به صورت دسته جمعی در معابر عمومی، اگر موجب سدّ معبر و یا اذیت دیگران نشود، اشکال ندارد.

۳- از آنجا که اذان گفتن با صدای بلند یک عمل عبادی سیاسی است که ثواب زیادی دارد، تعدادی از مؤمنین تصمیم گرفته اند که بدون بلندگو بالای بام خانه های خود به خصوص برای نماز صبح، اذان بگویند. سؤال این است که در صورت اعتراض بعضی از همسایگان این عمل چه حکمی دارد؟

اذان گفتن بر بالای بام به نحو متعارف اشکال ندارد.

۴- پخش برنامه های خاص سحرهای ماه مبارک رمضان از بلندگوی مسجد جهت شنیدن همگان، چه حکمی دارد؟

در جاهایی که بیشتر مردم در شب های ماه مبارک رمضان برای قرائت قرآن و خواندن دعا و شرکت در مراسم دینی و امثال آن بیدار هستند، اشکال ندارد. ولی اگر سبب اذیت همسایگان مسجد شود، جایز نیست.

۵- آیا پخش آیات قرآنی قبل از اذان صبح و دعا بعد از آن با صدای بلند به وسیله بلندگوی مسجد و سایر مراکز به طوری که از چند کیلومتر دورتر قابل شنیدن باشد، جایز است؟ با توجه به این که این برنامه گاهی بیشتر از نیم ساعت طول می کشد.

پخش اذان به نحو متعارف برای اعلام داخل شدن وقت نماز صبح به وسیله بلندگو اشکال ندارد، ولی پخش آیات قرآنی و دعا و غیر آن از بلندگوی مسجد، اگر موجب اذیت همسایگان شود، توجیه شرعی ندارد و بلکه دارای اشکال است.

۶- آیا جایز است که مرد در نماز به اذان زن اکتفا کند؟

اکتفا به اذان زن برای مرد محل اشکال است.

۷- نظر شریف جنابعالی درباره شهادت سوم اذان که دلالت بر پیشوا بودن و ولایت سید الاوصیاء علی بن ابی طالب (صلوات

الله علیه وعلیهم) می کند، در اذان و اقامه نماز واجب چیست؟

گفتن «أشهد أن علیاً ولی الله» به عنوان شعار تشیع خوب و مهم است و باید به قصد قربت مطلقه گفته شود، ولی جزو اذان

و اقامه نیست.

بخش دوم

تکمیلی قرائت و احکام آن

واجبات نماز

واجبات نماز یازده چیز است:

- ۱- نیت
- ۲- تکبیرة الاحرام، یعنی «الله اکبر» در اول نماز
- ۳- قیام
- ۴- قرائت
- ۵- رکوع
- ۶- سجود
- ۷- ذکر رکوع و سجود
- ۸- تشهد
- ۹- سلام
- ۱۰- ترتیب
- ۱۱- موالات (پی در پی بجا آوردن اجزاء نماز).

واجبات نماز بر دو گونه است:

بعضی رکن است و بعضی غیر رکن، رکن چیزی است که اگر آن را به جا نیاورد یا اضافه کند، نماز باطل است، خواه عمدا باشد یا از روی سهو و اشتباه؛ ولی در واجبات غیر رکنی هنگامی نماز باطل می شود که آن را عمدا کم و زیاد کند؛ و اگر از روی سهو و اشتباه کم و زیاد کند، نماز صحیح است.

نیت

- ۱- نماز را باید به قصد قربت یعنی برای اطاعت فرمان خدا انجام داد.
- ۲- لازم نیست نیت را به زبان آورد و یا در اول نماز از قلب بگذرانند، همین اندازه که اگر سؤال کنند چه می‌کنی؟ بتواند جواب دهد که برای خدا نماز می‌خوانم کافی است.
- ۳- در موقع نیت باید قصد کند که نماز ظهر می‌خواند یا عصر یا نمازهای دیگر و اگر فقط نیت کند چهار رکعت نماز می‌خوانم کافی نیست، بلکه نمازی را که می‌خواند باید در نیت خود معین کند.
- ۴- نیت باید تا آخر نماز ادامه داشته باشد و اگر طوری غافل شود که نداند چه می‌کند، نمازش باطل است.
- ۵- هر کس برای ریا (یعنی نشان دادن به مردم) نماز یا عبادت دیگری را انجام دهد، علاوه بر این که عبادتش باطل است گناه کبیره نیز انجام داده است؛ و اگر خدا و مردم هر دو را در نظر بگیرد، باز هم عملش باطل و گناه کبیره است.
- ۶- اگر قسمتی از نماز را به قصد ریا انجام دهد، نماز باطل است؛ خواه قسمت واجب باشد مثل حمد و سوره، یا مستحب مانند قنوت.
- ۷- هرگاه اصل نماز را برای خدا می‌خواند، ولی به قصد ریا آن را در مسجد، یا در اول وقت، یا با جماعت انجام می‌دهد، نمازش باطل است؛ ولی اگر برای ریا نیست بلکه نماز خواندن در اول وقت یا در مسجد برای او راحت‌تر است اشکالی ندارد.

تکبیرة الاحرام

- ۱- اولین جزء نماز، «الله اکبر» است که آن را «تکبیرة الاحرام» می‌گویند؛ و ترک آن خواه از روی عمد باشد یا سهو، نماز را باطل می‌کند؛ اما اضافه کردن آن (یعنی به جای یک الله اکبر مثلاً دو مرتبه الله اکبر بگوید) اگر عمدی باشد موجب باطل شدن نماز است.
- ۲- «الله اکبر» مانند حمد و سوره و سایر ذکرهای نماز، باید به عربی صحیح گفته شود و عربی غلط یا ترجمه آن کافی نیست.
- ۳- باید موقع گفتن تکبیرة الاحرام بدن آرام باشد؛ و اگر در حالی که مثلاً قدم بر می‌دارد الله اکبر بگوید، باطل است.
- ۴- تکبیر و حمد و سوره و سایر ذکرهای نماز را باید طوری بخواند که اگر مانعی در کار نباشد حداقل خودش آن را بشنود.

- ۵- مستحب است در موقع گفتن تکبیرة الاحرام و سایر تکبیرهای نماز، دست‌ها را تا مقابل گوش بالا ببرد.
- ۶- هرگاه شك کند که تکبیرة الاحرام را گفته یا نه، چنانچه مشغول خواندن حمد شده، به شك خود اعتنا نکند؛ و اگر چیزی نخوانده، باید تکبیر را بگوید؛ و هرگاه می‌داند تکبیرة الاحرام را گفته اما شك دارد که صحیح گفته یا نه، اگر این شك بعد از گفتن تکبیر پیدا شود، اعتنا نکند.

قیام

- ۱- قیام (یعنی ایستادن) در دو جای نماز، واجب و رکن است: هنگام گفتن تکبیرة الاحرام و قیام قبل از رکوع که آنرا «قیام متصل به رکوع» گویند؛ ولی قیام در موقع خواندن حمد و سوره و همچنین بعد از رکوع، واجب است، اما رکن نیست.
- ۲- هرگاه رکوع را فراموش کند و بعد از حمد و سوره بنشیند و یادش بیاید که رکوع نکرده، باید بایستد و به رکوع رود؛ و اگر به حالت خمیدگی به رکوع برگردد، نماز او باطل است؛ زیرا قیام متصل به رکوع را به‌جا نیاورده است.
- ۳- در موقع قیام نباید بدن و پاها را حرکت دهد و به طرفی خم شود یا به جایی تکیه کند، ولی اگر از روی ناچاری باشد مانعی ندارد.
- ۴- هرگاه در حال قیام برای حمد و سوره، از روی فراموشی، بدن و پاها را حرکت دهد یا به طرفی خم شود، نماز باطل نیست؛ اما اگر در موقع تکبیرة الاحرام و قیام متصل به رکوع باشد، بنابر احتیاط واجب باید نماز را تمام کند و اعاده نماید.
- ۵- هرگاه در موقع قیام روی یک پا بایستد، نمازش اشکال دارد؛ ولی لازم نیست سنگینی بدن را به‌طور مساوی روی هر دو پا قرار دهد.
- ۶- اگر پاها را بیش از اندازه گشاد بگذارد به‌طوری که از شکل ایستادن بیرون رود، نمازش باطل است؛ مگر این که ناچار باشد.
- ۷- هرگاه در نماز بخواهد کمی جلو یا عقب رود، یا بدن را کمی به‌طرف راست و چپ حرکت دهد، نباید چیزی بگوید؛ ولی «بحول الله و قوته اقوم واقعد» را باید در حال برخاستن بگوید.

قرائت

- ۱- در رکعت اول و دوم نمازهای واجب روزانه باید بعد از تکبیرة الاحرام سوره حمد را قرائت کند و بعد از آن یک سوره تمام از قرآن مجید را بخواند. و باید توجه داشت که سوره «فیل» و «ایلاف» یک سوره حساب می‌شود و همچنین سوره «والضحی» و «الم نشرح».
- ۲- در تنگی وقت، یا در جایی که ترس از دزد یا درنده‌ای باشد، می‌توان سوره را ترک کرد؛ و همچنین در جایی که برای کار مهمی عجله داشته باشد.

استفتائات

- ۱- نمازی که قرائت آن بلند خوانده نشده باشد، چه حکمی دارد؟
بر مردان واجب است که حمد و سوره را در نمازهای صبح و مغرب و عشاء بلند بخوانند. اگر سهواً یا جهلاً آهسته بخوانند نماز صحیح است، ولی اگر از روی عمد باشد، نماز باطل است.
- ۲- آیا اگر قصد خواندن قضای نماز صبح را داشته باشیم باید آن را بلند بخوانیم یا آهسته؟
واجب است که قرائت حمد و سوره در نمازهای صبح و مغرب و عشاء چه ادا باشد و چه قضاء در هر حالی بلند باشد، حتی اگر قضای آن‌ها در روز خوانده شود، و اگر عمداً بلند خوانده نشود، نماز باطل است.
- ۳- می‌دانیم که یک رکعت از نماز متشکل از نیت، تکبیرة الاحرام، حمد، سوره، رکوع و سجده است، و از طرف دیگر در نماز ظهر و عصر و رکعت سوم نماز مغرب و رکعت سوم و چهارم نماز عشاء آهسته خواندن واجب است. ولی در نماز جماعتی که از رادیو و تلویزیون مستقیماً پخش می‌کنند، مشاهده می‌شود که امام جماعت ذکر رکوع و سجده رکعت سوم را بلند می‌خواند. با توجه به این که آن رکوع و سجده دو جزء رکعتی هستند که آهسته خواندن در آن واجب است، این مسأله چه حکمی دارد؟

و جوب بلند خواندن در نمازهای مغرب و عشاء و صبح و جوب آهسته خواندن در نماز ظهر و عصر، مختص به قرائت حمد و سوره است. همان گونه که وجوب آهسته خواندن در غیر از دو رکعت اول نماز مغرب و عشاء، فقط مخصوص قرائت حمد یا تسبیحات در رکعت سوم و چهارم است. ولی در ذکر رکوع و سجده و تشهد و سلام و دیگر ذکرهای واجب در نمازهای پنج‌گانه، مکلف بین آهسته یا بلند خواندن مخیر است.

۴- اگر شخص بخواهد علاوه بر هفده رکعت نماز واجب روزانه، هفده رکعت نماز قضاء احتیاطی هم بخواند، آیا قرائت دو رکعت اول و دوم نمازهای صبح و مغرب و عشاء را باید بلند بخواند یا آهسته؟

در وجوب جهر و اخفات در نمازهای واجب فرقی بین نماز ادا و قضا وجود ندارد، هر چند نماز قضا احتیاطی باشد.

۵- با توجه به نظر حضرت امام (قدس سرّه) در تفسیر سوره مبارکه حمد مبنی بر راجح بودن لفظ «ملک» بر «مالک»، آیا هنگام قرائت این سوره مبارکه، احتیاط در قرائت به هر دو صورت در نمازهای واجب و غیر واجب، صحیح است؟ احتیاط در این مورد اشکال ندارد.

۶- آیا صحیح است که نمازگزار هنگام خواندن «غیر المغضوب علیهم» آن را بدون عطف فوری، با وقف بخواند و سپس «ولا الضالین» را قرائت نماید؟ آیا در تشهد وقف بر «محمد» (صلی الله علیه وآله) در جمله «اللهم صلّ علی محمد» و سپس قرائت عبارت «آل محمد» صحیح است؟

وقف و فاصله تا مقداری که به وحدت جمله ضرر نزند، اشکال ندارد.

۷- استفتاء زیر از حضرت امام (قدس سرّه) شده است:

با توجه به تعدد اقوال در تلفظ «الضاد» در علم تجوید، شما به کدام قول عمل می‌کنید؟

امام (قدس سرّه) در پاسخ نوشته‌اند: شناخت مخارج حروف بر اساس نظرات علمای تجوید، واجب نیست، بلکه باید تلفظ هر حرفی به صورتی باشد که نزد عرف عرب صدق کند که آن حرف را ادا کرده است.

است که اولاً: عبارت «نزد عرف عرب صدق کند که آن حرف را ادا کرده است» به چه معنی است؟

ثانیاً: آیا قواعد علم تجوید هم همانند قواعد علم صرف و نحو از عرف و کلام عرب استخراج نشده است؟ در این صورت چگونه می‌توان قائل به جدایی آن دو از ریشه خود شد؟

ثالثاً: اگر برای کسی از طریق معتبر یقین حاصل شود که حروف را هنگام قرائت از مخارج صحیح خود ادا نمی‌کند و یا به‌طور کلی حروف و کلمات را صحیح تلفظ نمی‌نماید و زمینه مناسبی برای یادگیری از جمیع جهات دارد، مثل این که استعداد خوبی و یا فرصت مناسبی برای فراگیری این علم دارد، آیا واجب است در حد استعداد سعی در آموختن قرائت صحیح نماید؟ ملاک در صحّت قرائت، موافقت آن با نحوه قرائت اهل لغتی است که قواعد تجوید از آن‌ها گرفته شده است. بنابراین اگر اختلاف نظرات علمای تجوید در کیفیت تلفظ یکی از حروف ناشی از اختلاف آنان در فهم نحوه تلفظ اهل لغت باشد، مرجع حل اختلاف، خود عرف اهل لغت است. ولی اگر اختلاف نظرات آنان ناشی از اختلاف خود آنان در کیفیت تلفظ باشد، مکلف در انتخاب هر یک از آن اقوال مخیر است. کسی که قرائت خود را صحیح نمی‌داند، باید در صورت تمکن برای یادگیری قرائت صحیح اقدام نماید.

۸- کسی که از ابتدا و یا بر حسب عادت قصد خواندن سوره فاتحه و اخلاص را داشت و «بسم الله الرحمن الرحیم» را گفت ولی سهواً سوره را تعیین نکرد، آیا باید از اول، سوره معینی را قصد نماید و بعد «بسم الله الرحمن الرحیم» را قرائت کند؟
اعاده «بسم الله الرحمن الرحیم» واجب نیست، بلکه می‌تواند برای خواندن هر سوره‌ای به آن اکتفا کند.

۹- آیا ادا کامل الفاظ عربی در نماز واجب است؟ آیا اگر کلمات به‌صورت عربی صحیح و کامل تلفظ نشود، نماز محکوم به صحّت است؟

واجب است که همه ذکرهای واجب نماز از قبیل قرائت حمد و سوره و غیر آن‌ها به‌طور صحیح قرائت شود و اگر نماز گزار کیفیت صحیح تلفظ کلمات عربی را نمی‌داند، واجب است که یاد بگیرد و اگر قادر به یادگیری نیست، معذور است.

۱۰- آیا بر قرائت قلبی در نماز یعنی گذراندن کلمات در قلب بدون تلفظ آن‌ها، قرائت صدق می‌کند یا خیر؟
عنوان قرائت بر آن صدق نمی‌کند و در نماز واجب است که کلمات تلفظ شوند، به‌طوری که قرائت بر آن صدق کند.

- ۱۱- بنا بر نظر بعضی از مفسرین، تعدادی از سوره‌های قرآن کریم مثل سوره فیل، قریش، انشراح، وضحی یک سوره کامل محسوب نمی‌شوند. آنان می‌گویند: کسی که یکی از آن دو سوره مثل سوره فیل را در نماز قرائت کند، حتماً باید بعد از آن، سوره قریش را هم بخواند و همچنین دو سوره انشراح و وضحی باید با هم قرائت شوند. بنابراین اگر کسی بر اثر جهل به مسأله، سوره فیل یا انشراح را به تنهایی در نماز بخواند، وظیفه او چیست؟
اگر در یادگیری مسأله کوتاهی نکرده باشد، نمازهای گذشته او محکوم به صحت است.
- ۱۲- اگر شخصی هنگام نماز بر اثر غفلت در رکعت سوم یا چهارم نماز ظهر، حمد و سوره بخواند و بعد از نماز متوجه شود، آیا اعاده نماز بر او واجب است، و اگر متوجه نشود، آیا نماز وی صحیح است؟
در فرض سؤال، نمازش صحیح است.
- ۱۳- آیا بانوان می‌توانند، حمد و سوره نمازهای صبح و مغرب و عشا را بلند بخوانند؟
می‌توانند بلند یا آهسته بخوانند ولی اگر نامحرم صدای‌شان را می‌شنود، بهتر است آهسته بخوانند.
- ۱۴- افراد خارجی اعم از زن و مرد که مسلمان می‌شوند و شناختی نسبت به کلمات عربی ندارند، چگونه می‌توانند واجبات دینی خود اعم از نماز و غیره را انجام دهند؟ و اصولاً نیازی به فراگیری عربی برای این کار وجود دارد؟
یادگیری تکبیرة الاحرام، حمد، سوره، تشهد و سلام نماز و هر چیزی که عربی بودن در آن شرط است، واجب است.
- ۱۵- آیا دلیلی بر این که نافله نمازهایی که بلند خواندن قرائت در آنها واجب است، باید بلند خوانده شوند و نافله نمازهایی که آهسته خواندن آن واجب است، باید آهسته خوانده شوند، وجود دارد؟ اگر جواب مثبت باشد آیا اگر نافله‌های نمازهای جهری آهسته خوانده شوند و همچنین برعکس، مجزی است؟
قرائت در نافله‌های نمازهای جهری مستحب است که بلند باشد و در نمازهای اخفاتی مستحب است که آهسته باشد و اگر بر عکس هم انجام شود، مجزی است.
- ۱۶- آیا بعد از قرائت سوره حمد در نماز واجب است که یک سوره کامل خوانده شود یا تلاوت مقداری از قرآن کریم

هم کافی است؟ و در صورت اول آیا بعد از قرائت سوره، خواندن بعضی از آیات قرآنی جایز است؟
در نمازهای واجب یومیه، قرائت آیاتی از قرآن کریم به جای سوره کامل، مجزی نیست. ولی قرائت بعضی از آیات به قصد قرآن بعد از قرائت یک سوره کامل، اشکال ندارد.

۱۷- اگر بر اثر سهل انگاری و یا لهجه‌ای که انسان به آن تکلم می‌کند، اشتباهی در قرائت حمد و سوره و یا در اعراب و حرکات کلمات نماز رخ دهد مثلاً کلمه یوَلد به جای فتح لام، به کسر لام خوانده شود، نماز چه حکمی دارد؟
اگر عامد یا جاهل مقصر (قادر بر یادگیری) باشد، نماز باطل است، و الا نماز صحیح است. البته اگر نمازهای گذشته را با اعتقاد به صحّت، به صورت مذکور خوانده باشد، در هر صورت قضای آنها واجب نیست.

۱۸- شخصی است که حدود ۳۵ یا ۴۰ سال سن دارد و پدر و مادرش در دوران کودکی به او نماز یاد نداده‌اند و سواد هم ندارد، اما سعی کرده است که نماز را به صورت صحیح یاد بگیرد، ولی قادر بر ادای صحیح کلمات و ذکرهای نماز نیست و بعضی از کلمات را اصلاً نمی‌تواند تلفظ کند، آیا نماز او صحیح است؟
اگر آنچه را که قادر بر تلفظ آن است، انجام دهد، نمازش محکوم به صحّت است.

۱۹- من کلمات نماز را همان گونه که از پدر و مادرم آموختم و در دبیرستان آموزش داده‌اند، تلفظ می‌کردم. بعداً متوجه شدم که کلمات را اشتباه ادا می‌کرده‌ام. آیا طبق فتوای امام (قدس سرّه) اعاده نماز بر من واجب است یا آنکه همه نمازهایی را که به آن صورت خوانده‌ام، صحیح هستند؟

در فرض سؤال، تمامی نمازهای گذشته محکوم به صحّت است و اعاده و قضاء ندارد.

۲۰- کسی که بر اثر ابتلا به بیماری لالی قادر بر تکلم نیست، ولی حواس سالمی دارد، اگر نمازش را با اشاره بخواند، آیا صحیح است؟

نماز او در فرض مزبور صحیح و مجزی است.

ذکر نماز

- ۱- آیا قرائت عمدی ذکرهای رکوع و سجده به جای یکدیگر اشکال دارد؟
اگر آنها را به قصد مطلق ذکر خداوند عزوجل بگویند، اشکال ندارد و رکوع و سجده و نماز همگی صحیح هستند.
- ۲- اگر شخصی سهواً در سجده ذکر رکوع را بگوید و یا بر عکس، در رکوع ذکر سجده را بگوید و در همان حال متوجه اشتباه خود شده و آنرا اصلاح نماید، آیا نماز او باطل است؟
اشکال ندارد و نمازش صحیح است.
- ۳- اگر نماز گزار در هنگام نماز و یا بعد از فراغت از آن متوجه شود که ذکر رکوع یا سجده را اشتباه گفته است، چه حکمی دارد؟
اگر بعد از رکوع و سجود متوجه شود، چیزی بر او واجب نیست.
- ۴- آیا یکبار گفتن تسبیحات اربعه در رکعت سوم و چهارم نماز کافی است؟
کافی است، هر چند احتیاط این است که سه مرتبه گفته شود.
- ۵- تعداد تسبیحات اربعه در نماز سه مرتبه است، ولی فردی سهواً چهار بار گفته است، آیا نماز او در پیشگاه خداوند مقبول است؟
اشکال ندارد.
- ۶- کسی که نمی‌داند تسبیحات اربعه را در رکعت سوم و چهارم نماز سه مرتبه گفته یا بیشتر و یا کمتر، چه حکمی دارد؟
یک مرتبه نیز کفایت می‌کند و چیزی بر او واجب نیست، و تا به رکوع نرفته می‌تواند بنا را بر اقل گذاشته و تسبیحات را تکرار نماید تا یقین کند که آن را سه مرتبه گفته است.
- ۷- آیا قرائت «بحول الله و قوته اقوم واقعد» هنگام نماز در حال حرکت جایز است و آیا گفتن آن در حال قیام صحیح است؟
اشکال ندارد و اصولاً این ذکر در حالت قیام برای رکعت بعدی گفته می‌شود.
- ۸- مراد از ذکر چیست؟ آیا شامل صلوات بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و خاندان آن حضرت می‌شود؟
هر عبارتی که متضمن ذکر خداوند عزوجل باشد، ذکر محسوب می‌شود و صلوات بر محمد و آل محمد (علیهم افضل صلوات الله) از بهترین ذکرهاست.

۹- هنگامی که در نماز وتر که یک رکعت است دست‌ها را برای قنوت بلند کرده و حاجات خود را از خداوند عزوجل طلب می‌کنیم، آیا طلب حاجات به زبان فارسی اشکال دارد؟
دعا در قنوت به زبان فارسی اشکال ندارد، بلکه هر دعایی را در قنوت می‌توان به هر زبانی خواند.

رکوع

- ۱- در هر رکعت بعد از قرائت، یک رکوع واجب است، یعنی به اندازه‌ای خم شود که اگر بخواهد کف دست‌ها را به زانو بگذارد بتواند.
- ۲- کسی که دست یا زانوی او با دیگران تفاوت دارد، مثلاً دستش خیلی بلند است که اگر کمی خم شود به زانو می‌رسد، یا زانویش خیلی پایین است چنین کسی باید به اندازه معمول خم شود.
- ۳- کسی که نماز نشسته می‌خواند برای رکوع باید به قدری خم شود که بگویند رکوع کرده است.
- ۴- خم شدن باید به قصد رکوع باشد، بنابراین اگر بدون این قصد خم شود، نمی‌تواند آن را رکوع حساب کند؛ بلکه باید بایستد و به قصد رکوع خم شود.
- ۵- در رکوع واجب است ذکر بگوید، ذکر رکوع بنابر احتیاط واجب سه مرتبه «سبحان الله»، یا یک مرتبه «سبحان ربی العظیم و بحمده» است که باید به عربی صحیح گفته شود؛ و مستحب است آن را سه یا پنج یا هفت مرتبه تکرار کند.
- ۶- در موقع ذکر واجب باید بدن آرام باشد؛ و برای ذکر مستحب نیز اگر آن را به قصد ذکر رکوع می‌گوید آرام بودن بدن لازم است.
- ۷- هرگاه در موقعی که مشغول ذکر واجب است کسی به او تنه بزند، یا به علت دیگری بدن از آرامش بیرون رود، باید بعد از آرام گرفتن، دوباره ذکر را بگوید، ولی حرکات مختصر اشکال ندارد.
- ۸- هرگاه عمداً ذکر را قبل از رسیدن به حد رکوع و آرام گرفتن بدن بگوید نماز باطل است.

سجده و احکام آن

- ۱- نمازگزار باید در هر رکعت از نمازهای واجب و مستحب بعد از رکوع دو سجده کند و سجده آن است که پیشانی و کف دو دست و سر دو زانو و سر دو انگشت بزرگ پاها را بر زمین بگذارد.
- ۲- در سجده باید بدن به مقدار گفتن ذکر واجب آرام باشد؛ در موقع ذکر مستحب نیز اگر آنرا به قصد ذکر که برای سجده دستور داده شده بگوید آرام بودن بدن لازم است؛ اما اگر به قصد ذکر مطلق باشد که در هر جای نماز جایز است، حرکت مانعی ندارد.
- ۳- هرگاه پیش از آن که بدن آرام گیرد ذکر سجده را شروع کند، نماز باطل است؛ همچنین اگر قسمتی از آنرا هنگام بلند شدن از سجده بگوید؛ اما اگر سهوا باشد مانعی ندارد؛ و اگر قبل از برداشتن سر از سجده متوجه شود باید ذکر را اعاده کند.
- ۴- هنگامی که مشغول ذکر نیست می تواند بعضی از اعضای هفت گانه را جز پیشانی از زمین بردارد، یا جا به جا کند، ولی در موقع ذکر جایز نیست.
- ۵- بعد از سجده اول باید بنشیند تا بدن آرام گیرد، سپس به سجده رود.
- ۶- بنا بر احتیاط واجب، جای پیشانی نمازگزار باید از جای زانوهایش بیش از چهار انگشت بسته، بالاتر و پایین تر نباشد؛ همچنین جای پیشانی نسبت به جای انگشتان پای او، خواه زمین سراسیمی باشد یا نباشد.

استفتائات

- ۱- سجده و تیمم بر سیمان و موزائیک چه حکمی دارد؟
سجده و تیمم بر آن دو اشکال ندارد. اگر چه احوط ترک تیمم بر سیمان و موزائیک است.
- ۲- آیا گذاشتن دست‌ها هنگام نماز بر موزائیکی که دارای سوراخ‌های ریزی است، اشکال دارد؟
اشکال ندارد.
- ۳- آیا سجده بر مهر که سیاه و چرک شده، به طوری که لایه‌ای از چرک روی آنرا پوشانده و مانع چسبیدن پیشانی روی مهر است، اشکال دارد؟

اگر چرک روی مهر به مقداری باشد که حائل بین پیشانی و مهر شود، سجده و نماز باطل است.

۴- آیا بر زنی که هنگام سجده بر مهر، پیشانی وی به خصوص جای سجده با حجاب پوشیده شده است، اعاده نمازهایش واجب است؟

اگر هنگام سجده متوجه وجود حائل نبوده، اعاده بر او واجب نیست.

۵- زنی هنگام سجده، سر خود را روی مهر گذاشته، متوجه می‌شود که پیشانی وی به‌طور کامل با مهر تماس ندارد، زیرا چادر یا روسری وی مانع از تماس کامل پیشانی با مهر است، لذا سرش را از روی آن بلند کرده و بعد از رفع مانع دوباره روی مهر گذاشته است، نماز او چه حکمی دارد؟ اگر عمل وی سجده مستقلی محسوب شود، نمازهایی که خوانده است، چه حکمی دارد؟

واجب است بدون این که سر خود را از زمین بلند کند، پیشانی‌اش را حرکت دهد تا روی مهر قرار بگیرد. اگر بلند کردن پیشانی از زمین برای سجده روی مهر بر اثر جهل یا فراموشی بوده و این عمل را فقط در یکی از دو سجده یک رکعت انجام می‌داده، نمازش صحیح است و اعاده واجب نیست. ولی اگر این کار با علم و عمد بوده و یا در هر دو سجده یک رکعت آن را انجام داده، نمازش باطل و اعاده آن واجب است.

۶- در سجده باید هفت عضو از بدن روی زمین باشد، ولی ما به‌خاطر وضعیت خاص جسمی که داریم، قادر به انجام این کار نیستیم، زیرا از معلولین جنگی که از صندلی چرخ‌دار استفاده می‌کنند، هستیم و برای نماز یا مهر را به طرف پیشانی بلند می‌کنیم و یا آن را روی دسته صندلی چرخ‌دار گذاشته و بر آن سجده می‌کنیم، آیا این کار صحیح است یا خیر؟

اگر قادر به گذاشتن مهر روی دسته صندلی چرخ‌دار یا چیز دیگر مانند بالشت یا چهار پایه و سجده بر آن هستید، باید سجده را بدین نحو انجام دهید و نماز شما صحیح است. در غیر این صورت به هر نحو که می‌توانید هر چند با ایما و اشاره، سجده و رکوع را انجام دهید و نماز شما صحیح است. انشاء الله موفق باشید.

۷- سجده بر سنگ فرش مرمر مشاهد مشرفه چه حکمی دارد؟

سجده بر سنگ مرمر اشکال ندارد.

۸- آیا جایز است هنگام سجده علاوه بر انگشت بزرگ پا، بعضی از انگشتان دیگر آن را هم بر زمین بگذاریم؟

اشکال ندارد.

۹- امروزه مهری برای نماز ساخته شده که با شمارش رکعت‌ها و سجده‌های نماز گزار باعث می‌شود تا حدی شک او برطرف گردد. با توجه به این که هنگام گذاشتن پیشانی روی آن، مهر به خاطر دستگاه فلزی که زیر آن نصب شده است، به سمت پائین حرکت می‌کند، آیا با این توصیف سجده بر آن صحیح است؟ امیدواریم نظر شریف خود را بیان فرمایید.
اگر محل گذاشتن پیشانی از چیزهایی باشد که سجده بر آن صحیح است و پس از گذاشتن پیشانی ثابت و بی‌حرکت بماند، سجده بر روی آن اشکال ندارد.

۱۰- هنگام نشستن بعد از سجده کدام پا روی دیگری گذاشته می‌شود؟

مستحب است که بر ران چپ بنشیند و روی پای راست را بر کف پای چپ بگذارد.

۱۱- در سجده و رکوع بعد از قرائت ذکر واجب، گفتن چه ذکرى افضل است؟

تکرار همان ذکر واجب و بهتر است که به عدد فرد ختم شود، و در سجده علاوه بر آنچه گفته شد، صلوات و دعا برای حاجت‌های دنیا و آخرت مستحب است.

۱۲- شنیدن آیاتی که سجده در اثر شنیدن آنها واجب می‌شود از نوارهای قرآن که از ضبط صوت یا صدا و سیما پخش

می‌شود چه حکمی دارد؟

در فرض مرقوم، سجده واجب است.

تشهد

۱- در رکعت دوم تمام نمازها، تشهد واجب است؛ همچنین در رکعت آخر نماز مغرب و عشاء و ظهر و عصر؛ و طریقه تشهد این است که بعد از سجده دوم می‌نشیند و در حال آرام بودن بدن ذکر تشهد را می‌گوید و کافی است بگوید: «اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له، و اشهد ان محمدا عبده و رسوله، اللهم صل علی محمد و آل محمد» و این کلمات باید به عربی صحیح و به ترتیب و پشت سر هم گفته شود.

۲- هرگاه تشهد را فراموش کند اگر پیش از رکوع رکعت بعد یادش بیاید باید بنشیند و تشهد را بخواند و دوباره برخیزد و از نو تسبیحات را بخواند، اما اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید نمازش صحیح است و برگشتن واجب نیست، ولی احتیاط مستحب آن است که بعد از نماز تشهد را قضا کند و لازم است دو سجده سهو به جا آورد.

۳- اگر شك کند تشهد را خوانده یا نه، در صورتی که وارد رکعت بعد شده اعتنا نکند و اگر هنوز بر نخاسته باید آن را بخواند.

۴- مستحب است در حال تشهد بر ران چپ بنشیند و روی پای راست را بر کف پای چپ بگذارد؛ و نیز مستحب است قبل از تشهد بگوید: «الحمد لله» یا «بسم الله و بالله و الحمد لله و خیر الأسماء لله»؛ و نیز مستحب است در حال تشهد دست‌ها را بر ران بگذارد و انگشت‌ها را به یکدیگر بچسباند و به دامان خود نگاه کند و بعد از تمام شدن تشهد اول بگوید: «و تقبل شفاعته و ارفع درجته» (خداوند شفاعت پیامبر صلی الله علیه و آله را بپذیر و درجه او را بالاتر ببر).

سلام

۱- در رکعت آخر تمام نمازها بعد از تشهد، واجب است سلام بگوید و سلام دارای سه صیغه است: «السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته، السلام علینا و علی عباد الله الصالحین، السلام علیکم و رحمة الله و برکاته». سلام واجب همان سلام سوم است و می‌تواند به آن قناعت کند، ولی اکتفا به سلام دوم به تنهایی مشکل است و سلام اول از مستحبات است.

۲- اگر سلام نماز را فراموش کند و هنگامی یادش بیاید که صورت نماز به هم نخورده و کاری که عمدا و سهوا نماز را باطل می کند (مانند پشت به قبله کردن) انجام نداده است، باید سلام را بگوید و نمازش صحیح است؛ اما اگر موقعی یادش بیاید که صورت نماز به هم خورده، ولی کاری که عمدا و سهوا نماز را باطل می کند انجام نداده، سلام لازم نیست و نمازش صحیح است؛ و اگر پیش از آن که صورت نماز به هم بخورد چنین کاری را انجام داده، احتیاط واجب آن است که نماز را اعاده کند.

ترتیب

۱- نمازگزار باید کارهای نماز را به ترتیبی که در مسائل گذشته گفته شد انجام دهد و اگر عمدا برخلاف آن انجام دهد، مثلا سجده را قبل از رکوع، یا تشهد را قبل از سجده انجام دهد نمازش باطل است؛ و اگر از روی فراموشی باشد باید تا داخل رکن بعد نشده، برگردد و انجام دهد به طوری که ترتیب حاصل شود؛ و اگر وارد رکن بعد شده نمازش صحیح است، مگر آن که جزء فراموش شده از ارکان نماز باشد، مثل این که رکوع را فراموش کند تا وارد سجده دوم شود که در این صورت نمازش باطل است.

موالات

۱- نمازگزار باید موالات را رعایت کند، یعنی در میان کارهای نماز، مانند رکوع و سجده و تشهد، آن قدر فاصله نیندازد که از صورت نماز خارج شود و گرنه نمازش باطل است خواه عمدا باشد یا از روی سهو.

۲- طول دادن رکوع و سجود و قنوت و خواندن سوره های طولانی در قرائت، موالات را به هم نمی زند، بلکه افضل است.

تکمیلی مبطلات نماز

جدول مبطلات نماز		
از بین رفتن شرط‌های نماز	بدن یا لباس نجس شود پشت به قبله شود وضویش باطل شود	کارهایی که نماز را باطل می‌کند
از بین رفتن صورت ظاهری نماز	به هوا پریدن دست زدن خوردن و آشامیدن	
خندیدن و گریستن	خنده با صدا گریه با صدا (به شرطی که در امور دنیوی باشد)	
سخن گفتن	به صورت عمدی کلمه‌ای حتی دو حرفی یا مانند آن بگوید	
تشبه عمدی به غیر شیعه	دست روی دست گذاشتن گفتن آمین بعد از حمد	
به خواب رفتن	در صورتی که چشم نبیند و گوش هم نشنود	
کم یا زیاد شدن ارکان نماز	فراموش کردن یا اضافه کردن رکوع و سجده‌ها	
شک‌هایی که مبطل است	شک بین رکعت اول و دوم شک بین دو و سه در نماز مغرب همچنین شک در رکعت اول و دوم نماز چهار رکعتی است.	

استفتائات

- ۱- آیا نماز با ذکر شهادت به ولایت امیرالمومنین علی (علیه‌السلام) در تشهد، باطل می‌شود؟
نماز و از جمله تشهد را همان‌طور که مراجع عظام شیعه (کثر الله امثالهم) در رساله‌های عملیه بیان نموده‌اند بخوانید و چیزی بر آن اضافه نکنید هر چند که کلام حق و صحیحی باشد.

۲- شخصی در عبادات خود مبتلا به ریا است و در حال حاضر با نفس خود مبارزه می‌کند، آیا این عمل وی نیز ریا محسوب می‌شود؟ چگونه می‌توان از ریا دوری کرد؟

هر عملی که برای خدا انجام گیرد از جمله مبارزه با ریا، ریا محسوب نمی‌شود و برای رهایی از ریا باید در عظمت خداوند متعال و ضعف و احتیاج دیگران به خداوند تفکر نماید و همچنین در بندگی خود و دیگر مردم برای خداوند تبارک و تعالی اندیشه کند.

۳- هنگام شرکت در نماز جماعت برادران اهل سنت، بعد از قرائت سوره حمد توسط امام جماعت، کلمه «آمین» با صدای بلند و به صورت دسته جمعی گفته می‌شود، این کار چه حکمی دارد؟ اگر مقتضای تقیه، گفتن آمین باشد، اشکال ندارد و در غیر این صورت جایز نیست.

۴- گاهی هنگام خواندن نماز واجب متوجه کودکی می‌شویم که در حال انجام کار خطرناکی است، آیا جایز است بعضی از کلمات سوره حمد یا سوره دیگر یا بعضی از ذکرها را بلند بخوانیم تا کودک یا کسانی که در خانه هستند، متوجه شوند و خطر رفع گردد؟ اگر هنگام قیام نماز دست یا ابرو را برای فهماندن چیزی به کسی و یا در جواب سؤال او تکان دهیم، آن نماز چه حکمی دارد؟

اگر بلند کردن صدا هنگام قرائت آیات یا ذکرهای نماز برای آگاه کردن دیگران، موجب خروج از هیأت نماز نشود، اشکال ندارد. مشروط به این که قرائت و ذکر به نیت قرائت و ذکر باشد، و حرکت دادن دست یا چشم و ابرو اگر مختصر و به نحوی باشد که با استقرار و آرامش و یا هیأت نماز منافات نداشته باشد، موجب بطلان نماز نمی‌گردد.

۵- آیا اگر کسی هنگام نماز به خاطر یادآوری حرف خنده‌دار یا پیدایش حالت خنده‌آوری بخندد، نمازش باطل می‌شود یا خیر؟

اگر خنده با صدا (یعنی قهقهه) و عمدی باشد، نماز باطل است.

۶- آیا مالیدن دست‌ها به صورت بعد از قنوت در حال نماز، موجب بطلان آن می‌گردد، و در صورتی که نماز را باطل کند،

آیا معصیت و گناه محسوب می‌شود؟

کراهت دارد ولی نماز را باطل نمی‌کند.

۷- آیا بستن چشم‌ها در نماز به این دلیل که باز بودن آن‌ها فکر انسان را از نماز باز می‌دارد، جایز است؟

بستن چشم‌ها در نماز مانع شرعی ندارد، گرچه مکروه می‌باشد.

۸- من گاهی در هنگام نماز به یاد حالت‌های ایمانی و معنوی که در دوران جنگ با نظام کافر بعثی داشتم می‌افتم که باعث

افزایش حالت خشوع من می‌شود، آیا این کار نماز را باطل می‌کند؟

به صحّت نماز ضرر نمی‌زند.

۹- آیا ادامه قهر و دشمنی بین دو نفر، تا مدت سه روز موجب بطلان نماز و روزه آن‌ها می‌گردد؟

وقوع دشمنی و قهر بین دو نفر، نماز و روزه را باطل نمی‌کند، گرچه این عمل شرعاً مذموم است.

سلام

۱- نظر جناب‌عالی درباره ردّ تحیتی که به صیغه سلام نباشد، چیست؟

اگر در حال نماز باشد، جواب دادن جایز نیست، ولی اگر در حال نماز نباشد، اگر کلامی است که عرف آن را تحیت

محسوب می‌کند، احتیاط، جواب گفتن آن است.

۲- آیا جواب سلام کودکان اعم از دختر و پسر واجب است؟

جواب سلام کودکان ممیز، اعم از پسر و دختر، مانند جواب سلام زنان و مردان واجب است.

۳- اگر کسی سلام را بشنود، ولی به دلیل غفلت یا هر سبب دیگر جواب سلام را ندهد، به طوری که زمان کمی فاصله شود،

آیا بعد از آن گفتن جواب سلام واجب است؟

اگر تأخیر به مقداری باشد که جواب سلام و ردّ تحیت بر آن صدق نکند، واجب نیست.

۴- اگر شخصی به گروهی سلام کند و بگوید: «السلام علیکم جمیعاً»، و یکی از آنان مشغول نماز باشد، آیا بر او هم جواب سلام واجب است، حتی اگر دیگران جواب سلام را داده باشند؟
اگر کس دیگری جواب آن را بدهد، نماز گزار اقدام به جواب گفتن نکند.
۵- اگر شخصی در یک زمان چندبار سلام کند و یا چند نفر سلام دهند، آیا یکبار جواب دادن از همه آنها کفایت می‌کند؟
در صورت اول یک جواب کافی است، و در حالت دوم یک جواب به صیغه‌ای که شامل همه آنها گردد و به قصد جواب سلام آنان باشد، کفایت می‌کند.

۶- شخصی هنگام سلام دادن به جای «سلام علیکم» از لفظ «سلام» استفاده می‌کند، آیا جواب سلام او واجب است؟
اگر عرفاً بر آن تحیت و سلام صدق نماید، جواب دادن واجب است.

مواردی که سجده سهو واجب است

برای چند چیز باید بعد از نماز دو سجده سهو به دستوری که گفته می‌شود به جا آورد:

- ۱- کلام بی‌جا، یعنی سهواً به گمان این که نماز تمام شده حرف بزند.
- ۲- سلام بی‌جا، یعنی مثلاً در رکعت دوم نماز چهار رکعتی سلام بدهد.
- ۳- سجده فراموش شده.
- ۴- تشهد فراموش شده.
- ۵- به جای ایستادن سهواً بنشیند، یا به جای نشستن برخیزد.
- ۶- در شک میان چهار و پنج بعد از سجده دوم واجب است نماز را تمام کند، بعداً دو سجده سهو به جا آورد. و برای کم و زیاد کردن غیر اینها سجده سهو مستحب است.

دستور سجده سهو

- ۱- سجده سهو به ترتیب زیر است بعد از نماز بلافاصله نیت سجده سهو می کند و بعد به سجده می رود و می گوید: «بسم الله و بالله السلام عليك ايها النبي و رحمة الله و بركاته» سپس سر از سجده بر می دارد و می نشیند، دوباره به سجده می رود و همان ذکر را می گوید و بعد از آن که سر از سجده برداشت تشهد می خواند و سلام می دهد.
- ۲- سجده سهو باید رو به قبله و با حالت وضو و طهارت باشد و پیشانی را نیز بر چیزی بگذارد که سجده نماز بر آن جایز است.

تکمیلی نماز قضا

- ۱- من تا سن هفده سالگی با مسأله احتلام و غسل و مانند آن آشنا نبودم و از کسی هم درباره آن‌ها چیزی نشنیده بودم و خودم هم معنای جنابت و وجوب غسل را نمی فهمیدم، لذا نماز و روزهام تا این سن اشکال دارد، امیدوارم وظیفه مرا بیان فرمایید. همه نمازهایی را که در حال جنابت خوانده‌اید، باید قضا کنید، ولی روزه‌ای را که در حال جنابت بدون علم به اصل جنابت گرفته‌اید، صحیح و مجزی است و قضا ندارد.
- ۲- شخصی که نمی داند نماز قضا بر ذمه‌اش هست یا خیر، اگر نماز مستحبی یا نافله بخواند، بر فرض که نماز قضا داشته باشد، آیا به عنوان نماز قضای او محسوب می شود؟
نوافل و نمازهای مستحب به جای نماز قضا محسوب نمی شوند، و اگر نماز قضا بر عهده او باشد، واجب است که آن را به نیت نماز قضا بخواند.
- ۳- من حدود شش ماه است که به سن تکلیف رسیده‌ام. چند هفته قبل از رسیدن به آن سن فکر می کردم تنها علامت بلوغ، تمام کردن پانزده سال هجری قمری است. ولی اکنون کتابی راجع به علامت‌های بلوغ پسران خواندم که در آن علامت‌های دیگری برای بلوغ ذکر شده که در من وجود دارند، ولی زمان پیدایش آن‌ها را نمی دانم. آیا در حال حاضر قضای نماز و روزه بر عهده من هست یا خیر؟ با توجه به این که من گاهی نماز می خواندم و ماه رمضان سال گذشته را به طور کامل روزه گرفته‌ام، وظیفه من در این باره چیست؟

- قضای همه نمازها و روزه‌هایی که یقین به فوت آنها پس از رسیدن به سن بلوغ و تکلیف شرعی دارید، واجب است.
- ۴- شخصی بر اثر جهل به حکم شرعی، مدتی ترتیب را در غسل رعایت نکرده است، نماز و روزه او چه حکمی دارد؟
اگر غسل را به نحوی انجام داده که شرعاً باطل است، قضای نمازهایی که در این حالت با حدث اکبر خوانده، واجب است. ولی روزه‌اش، اگر در آن هنگام اعتقاد به صحت غسل خود داشته، محکوم به صحت است.
- ۵- کسی که قصد دارد نماز قضای یک سال را بخواند، چگونه باید آن را انجام دهد؟
می‌تواند با یکی از نمازها شروع کند و به ترتیبی که نمازهای پنج‌گانه یومیه را می‌خواند، آن را ادامه دهد.
- ۶- شخصی مدت زیادی نماز قضا بر عهده دارد، آیا می‌تواند آنها را به ترتیب زیر به‌جا آورد؟
✓ مثلاً بیست بار نماز صبح بخواند.
✓ هر یک از نماز ظهر و عصر را بیست بار بخواند.
✓ هر یک از نماز مغرب و عشاء را بیست بار بخواند و تا یک سال به همین صورت ادامه دهد.
قضای نمازها به ترتیب مذکور اشکال ندارد.

۷- شخصی از ناحیه سر مجروح شده و قسمتی از مغز وی آسیب دیده که بر اثر آن دست و پای چپ و زبانش فلج گشته است. همچنین نماز را فراموش کرده و قادر به یادگیری آن نیست، ولی می‌تواند اجزای نماز را با خواندن از کتاب و یا شنیدن از نوار، تشخیص دهد. در حال حاضر وی در رابطه با نماز دو مشکل دارد، یکی این که قدرت تطهیر محل بول و وضو گرفتن را ندارد، دوم این که در قرائت نماز مشکل دارد. تکلیف او چیست؟ همچنین نسبت به نمازهایی که تقریباً به مدت شش ماه از او فوت شده است، چه حکمی دارد؟

اگر بتواند هر چند با کمک دیگران، وضو بگیرد، یا تیمم نماید، واجب است که نماز را به هر نحوی که می‌تواند بخواند، اگر چه با شنیدن از نوار یا خواندن از روی نوشته و مانند آن باشد. و در مورد طهارت بدن، اگر قدرت بر تطهیر آن هر چند به کمک دیگران ندارد، با همان بدن نجس نماز بخواند، و نمازش صحیح است. قضای نمازهای گذشته‌ای هم که از وی فوت شده، واجب است، مگر نمازهایی که بر اثر بیهوشی که در تمام وقت نماز ادامه داشته، از او فوت شده باشد.

۸- در دوران جوانی نمازهای ظهر و عصر من بیشتر از نمازهای مغرب و عشاء و صبح قضا شده‌اند که پشت سر هم بودن و تعداد و ترتیب آن‌ها را نمی‌دانم. آیا در این مورد باید نماز دوره‌ای خوانده شود؟ و نماز دوره‌ای چیست؟ امیدواریم توضیح فرمایید.

در نماز قضا مراعات ترتیب - غیر از ظهر و عصر و مغرب و عشاء از یک روز - واجب نیست و خواندن مقداری که یقین به قضا شدن آن دارید کافی است و دوره کردن به معنای تکرار نماز برای احراز ترتیب بر شما واجب نیست.

۹- کافری پس از مدتی اسلام آورده است، آیا قضای نماز و روزه‌هایی که انجام نداده، واجب است؟ واجب نیست.

۱۰- بعضی از افراد بر اثر تبلیغات گمراه کننده کمونیست‌ها چندین سال نماز و واجبات خود را ترک کرده‌اند، ولی بعد از پیام تاریخی امام راحل به سران شوروی سابق پی به اشتباه خود بردند و به سوی خداوند توبه نموده‌اند، آن‌ها در حال حاضر قادر به قضای همه آن نمازها و روزه‌ها نیستند، وظیفه آن‌ها چیست؟

بر آنان واجب است که نمازها و روزه‌های فوت شده را به هر مقدار که قدرت دارند، قضا و هر مقداری که قادر نیستند وصیت نمایند.

۱۱- شخصی فوت کرده و قضای روزه ماه مبارک رمضان و نماز بر عهده اوست و فرزند ذکوری هم ندارد. مقداری مال به جا گذاشته که برای قضای یکی از نماز و روزه کفایت می‌کند. در این صورت قضای نماز مقدم است یا روزه؟

ترجیحی بین نماز و روزه نیست و بر ورثه واجب نیست که ما ترک وی را صرف قضای نماز و روزه او نمایند، مگر آن که در این باره وصیت کرده باشد، که در این صورت باید به وصیت او در اجیر گرفتن از ثلث ترک برای قضای نماز و روزه‌اش به هر مقدار که کفایت می‌کند، عمل کنند.

۱۲- من در اکثر اوقات نماز خود را خوانده و در صورت فوت شدن نماز، آن را قضا کرده‌ام، این نمازهای فوت شده هم مواردی بوده که یا من خواب مانده‌ام و یا بدن و لباسم نجس بوده و در تطهیر آن‌ها کوتاهی کرده‌ام. مقدار نمازهای قضا شده یومیه، آیات و قصر را که بر عهده من است، چگونه محاسبه نمایم؟

قضای نمازهایی که یقین به فوت شدن آنها دارید، کافی است، و از این مقدار هر کدام را که یقین دارید نماز قصر یا آیات بوده، باید بر وفق یقین خود آنها را به جا آورید، و بقیه را به عنوان قضای نمازهای یومیه بخوانید و چیزی بیشتر از این مقدار بر شما واجب نیست.

نماز قضای پدر و مادر

بر پسر بزرگتر (یعنی بزرگترین پسری که بعد از مرگ آنها در حال حیات است) واجب است نماز و روزه‌هایی که از پدر یا مادرش فوت شده و از روی نافرمانی نبوده و توانایی بر قضا داشته، بعد از مرگ آنها به جا آورد، بلکه اگر از روی نافرمانی هم ترک کرده باشند بنا بر احتیاط باید به همین طور عمل کند، همچنین روزه‌ای را که در سفر نگرفته هر چند توانایی قضای آن را پیدا نکرده‌اند احتیاط آن است که پسر بزرگتر قضا نماید. (فتوای مراجع عظام مختلف است)

۱- پدرم سکتة مغزی نموده و مدت دو سال مریض بود و بر اثر سکتة قادر به تشخیص خوب و بد نبود، یعنی قدرت تفکر و تعقل از او سلب شده بود. در این دو سال نماز و روزه خود را انجام نداده است. آیا قضای نماز و روزه او بر من که پسر بزرگ خانواده هستم، واجب است؟ البته می‌دانم که اگر وی بیماری‌های مذکور را نداشت، قضای نماز و روزه‌های او بر من واجب بود. امیدوارم مرا در این مسأله راهنمایی فرمایید.

اگر ضعف عقلی وی به حدی که عنوان جنون بر آن صدق کند، نرسیده و در تمام اوقات نماز در حال اغماء نبوده است، قضای نمازها و روزه‌های فوت شده او بر شما واجب است، و گرنه چیزی از بابت آن بر شما نیست.

۲- اگر شخصی فوت کند، چه کسی باید کفاره روزه او را پردازد؟ آیا بر پسران و دختران وی دادن کفاره واجب است یا شخص دیگری هم می‌تواند آن را بدهد؟

کفاره روزه که بر پدر واجب است، اگر به نحو تخییری بوده است، یعنی وی هم توانایی روزه گرفتن را داشته و هم اطعام را، در این صورت اگر بتوان آن را از ترکه خارج کرد، از آن برداشت می‌شود و در غیر این صورت بنا بر احتیاط بر پسر بزرگتر واجب است که روزه را بگیرد.

۳- مرد بزرگسالی به دلایل مشخصی از خانواده‌اش جدا شده و برقراری ارتباط با آنها برای او مقدور نیست. وی فرزند بزرگ خانواده هم هست و پدرش در این مدت فوت کرده است و نمی‌داند چه مقدار نماز قضا و غیر آن بر عهده پدرش است و مال کافی هم برای اجیر گرفتن در اختیار ندارد و خودش هم به علت سن زیاد نمی‌تواند آنها را به‌جا آورد، وظیفه وی چیست؟ قضای نمازهای پدر واجب نیست، مگر آن مقداری که پسر بزرگتر یقین به فوت آن دارد و بر پسر بزرگتر واجب است که نمازهای پدرش را به هر صورتی که امکان دارد، قضا نماید و اگر از انجام آن حتی از اجیر گرفتن برای انجام آن هم عاجز باشد، معذور است.

۴- اگر فرزند بزرگ میّت دختر و فرزند دوم او پسر باشد، آیا قضای نمازها و روزه‌های پدر و مادر بر این پسر واجب است؟ ملاک واجب بودن قضای نماز و روزه پدر و مادر این است که فرزند مذکور از دیگر اولاد ذکور میّت اگر میّت اولاد ذکور داشته باشد بزرگ باشد، و در فرض سؤال قضای نماز و روزه پدر بر پسر که فرزند دوم پدر است، واجب است و قضای نماز و روزه‌ای که از مادر فوت شده، نیز واجب است.

۵- اگر پسر بزرگ چه بالغ باشد یا غیر بالغ، قبل از پدر فوت کند. آیا قضای نمازهای پدر از فرزندان دیگر ساقط می‌شود؟ تکلیف قضای نماز و روزه پدر بر پسر بزرگی واجب است که هنگام وفات پدر زنده باشد، هر چند فرزند اول یا پسر اول پدر نباشد.

۶- من پسر بزرگ خانواده هستم. آیا واجب است برای خواندن نمازهای قضای پدرم، تا زنده است از او تحقیق کنم یا این که بر او واجب است مرا از مقدار آن آگاه نماید؟ در صورتی که مرا مطلع نکند، تکلیف من چیست؟ تفحص و سؤال بر شما واجب نیست، ولی بر پدر واجب است تا فرصت دارد خودش بخواند و اگر نتوانست وصیت نماید. به هر حال پسر بزرگ مکلف است که بعد از فوت پدرش، آن مقدار از نماز و روزه‌هایی را که یقین دارد از پدرش فوت شده است، قضا نماید.

۷- اگر شخصی فوت کند و همه دارایی او خانه‌ای باشد که فرزندان او سکونت دارند، و نماز و روزه بر ذمه او باشد و پسر بزرگ او هم به علت کارهای روزانه قادر به قضای آن نباشد، آیا واجب است که این خانه را بفروشند و نماز و روزه او را قضا نمایند؟

در فرض مرقوم، فروش خانه واجب نیست، ولی قضای نماز و روزه‌ای که به عهده پدر است، در هر حالی بر پسر بزرگ واجب است، مگر در صورتی که میت وصیت به اجیر گرفتن از ثلث ترک‌اش کرده باشد و ثلث ترک‌ه‌هم برای انجام همه نماز و روزه‌های او کفایت کند که در این صورت ثلث ترک‌ه‌باید برای آن مصرف شود.

۸- آیا اگر پسر بزرگ که قضای نماز پدر بر عهده اوست، فوت نماید، انجام آن‌ها بر ذمه وارث پسر بزرگ است یا این که به پسر بعدی پدر (برادر پسر بزرگ) منتقل می‌شود؟

قضای نماز و روزه پدر که بر پسر بزرگ واجب است، با فوت وی پس از فوت پدرش، بر پسر و یا برادر او واجب نمی‌شود.

۹- اگر پدری اصلاً نماز نخوانده باشد، آیا همه نمازهای او قضا دارد و انجام آن‌ها بر پسر بزرگ او واجب است؟

بنابر احتیاط در این صورت هم قضای آن‌ها واجب است.

۱۰- پدری که همه اعمال عبادی خود را عمداً انجام نداده است، آیا بر پسر بزرگ قضای همه نمازها و روزه‌هایی را که

پدرش انجام نداده و به پنجاه سال می‌رسد، واجب است؟

اگر ترک نماز و روزه بر اثر طغیان باشد، قضای آن‌ها بر پسر بزرگ واجب نیست. ولی در این صورت هم احتیاط در قضای

آن‌ها ترک نشود.

۱۱- اگر قضای نماز و روزه بر عهده پسر بزرگ باشد و قضای نماز و روزه پدر هم بر آن اضافه گردد، کدام یک مقدم

است؟

در این صورت مخیر است و شروع به انجام هر کدام کند، صحیح است.

۱۲- پدرم مقداری نماز قضا دارد، ولی قدرت انجام آن‌را ندارد. آیا بر من که پسر بزرگ خانواده هستم، جایز است در زمان

حیات پدرم نمازهای فوت شده او را قضا نمایم و یا شخصی را اجیر کنم تا آن‌را انجام دهد؟

نیابت از شخص زنده برای انجام نماز و روزه قضا صحیح نیست.

